

TARPEET LOCKELAISTEN OMISTUSOIKEUKSIEN PERUSTEENA:
ARGUMENTTI TARPEIDEN ENSISIJAISUUDESTA

Mikko Puumala
Turun yliopisto
Filosofian, poliittisen historian ja
valtio-opin laitos
Filosofia
17.5.2017

Turun yliopiston laatu järjestelmän mukaisesti tämän julkaisun alkuperäisyys on tarkastettu Turnitin Originality Check -järjestelmällä

TURUN YLIOPISTO

Filosofian, poliittisen historian ja valtio-opin laitos / Yhteiskuntatieteellinen tiedekunta

PUUMALA, MIKKO: Tarpeet lockelaisten omistusoikeuksien perusteena: argumentti tarpeiden ensisijaisuudesta

Pro gradu -tutkielma, 55 s.

Filosofia

Toukokuu 2017

Tämä tutkielma käsittelee tarpeita lockelaisten omistusoikeuksien perusteena. Lockelainen omistusoikeusteoria perustuu ajatukseen omistamisesta luonnollisena oikeutena eli oikeutena, joka jokaisella ihmisellä on automaattisesti. John Locken mukaan luonnonresurssien omistaminen on välttämätöntä sille, että ihmiset pystyvät varmistamaan eloonjäämisensä. Tästä syystä on luontevaa ajatella, että omistusoikeuksien oikeutuksen ja tarpeiden välillä on yhteys. Yksi tämän tutkielman tarkoituksista on selvittää tätä yhteyttä sekä tarjota analyysi siitä, mitä tarpeilla tarkoitetaan ja millaiset tarpeet on käsitettävä aidoiksi tapauksiksi tarpeista.

Omistusoikeuksia muodostetaan kuitenkin muillakin perustein kuin pelkästään tarveperustaisesti. Merkittävä osa tällä hetkellä voimassa olevista omistusoikeuksista on haluperustaisia. Tässä tutkielmassa erotetaan tarpeet ja halut toisistaan ja esitetään niin sanottu tarpeiden etusijaperiaate, jonka mukaan tarveperustaiset intressit ovat ensisijaisia haluperustaisiin intresseihin nähden. Koska etusijaperiaate näyttäisi soveltuvan ainoastaan vapaana olevien resurssien jakamiseen, esitellään myös kaksi vaihtoehtoa jo olemassa olevien omistusoikeuksien purkuperiaatteeksi: heikko purkuperiaate, joka perustuu Locken vaatimukseen luovuttaa hyväntekeväisyytenä ylijäämä sitä tarvitsevalle, sekä vahva purkuperiaate, joka perustuu Robert Nozickin vaihdon oikeudenmukaisuusperiaatteesta johdettuun ajatukseen siitä, että epäoikeudenmukaisista jaoista seuraavat jaot ovat myös epäoikeudenmukaisia. Etusijaperiaatteen ja vahvan purkuperiaatteen perusteella muodostetaan argumentti tarpeiden ensisijaisuudesta, joka osoittaa monien jo olemassa olevien omistusoikeuksien oikeutusten olevan puutteellisia ja siten alttiita purkuperiaatteelle ja tällä tavalla vapautetut resurssit tulisi jakaa uudelleen etusijaperiaatteen mukaisesti. Tällä on merkittäviä seurauksia esimerkiksi globaalien oikeudenmukaisuuden kysymyksiin.

Lockea koskevat osuudet perustuvat hänen teokseensa *Two Treatises Of Government*, sekä Gopal Sreenivasanin ja A. John Simmonsin Lockeä käsitteleviin kirjoihin. Tärkeimmät lähteet analyysissä tarpeiden luonteesta ovat Harry G. Frankfurtin artikkeli ”Necessity and Desire” sekä Garrett Thomsonin artikkeli ”Fundamental Needs”. Omistusoikeuksien purkuperiaatteen muodostamisen kannalta olennainen teos on Robert Nozickin *Anarchy, State, And Utopia*.

Asiasanat: omistusoikeus, lockelainen omistusoikeusteoria, tarve, fundamentaalinen tarve, kategorinen tarve, instrumentaalinen tarve, halu, etusijaperiaate, luonnollinen oikeus, distributiivinen oikeudenmukaisuus

SISÄLLYSLUETTELO:

1. JOHDANTO.....	1
2. TARPEET OMISTUSOIKEUKSIEN PERUSTEENA.....	5
2.1. Yksilöiden tarpeet omistusoikeuden perusteena.....	8
2.2. Muiden yksilöiden tarpeet omistusoikeuksien rajoituksena.....	12
3. TARPEIDEN LUONTEESTA.....	15
3.1. Mitä tarpeella tarkoitetaan?.....	17
3.2. Tarpeiden kategorisuus, fundamentaalisuus ja instrumentaalisuus.....	24
4. TARPEIDEN JA HALUJEN EROTTAMINEN TOISISTAAN.....	31
5. TARPEIDEN ETUSIJAPERIAATE.....	36
6. TARPEIDEN ENSISIJAISUUS HALUIHIN NÄHDEN.....	39
6.1. Heikko purkuperiaate.....	42
6.2. Vahva purkuperiaate.....	46
6.3. Onko argumentti tarpeiden ensisijaisuudesta liian vaativa?.....	48
7. LOPUKSI.....	50
LÄHTEET.....	54

1. JOHDANTO

Tässä pro gradu -tutkielmassa käsittelen omistusoikeuksien oikeuttamista tarpeilla sekä tarpeiden ensisijaisuutta haluihin nähden. Tarkastelun kohteena on tarve ensisijaisena, muut toiminnan perusteet ohittavana ja omistusoikeuden oikeuttavana perusteena. Oletan tarpeen toimivan ikään kuin mekanismina, joka mahdollistaa ja oikeuttaa luonnonresurssien yksityisen omistamisen. Keskityn omistusoikeuksiin erityisesti lockelaisen luonnolliseen oikeuteen perustuvan omistusoikeusteorian näkökulmasta.

Lähestyn aihetta olettaen, että omistusoikeudet voidaan perustella viime kädessä niiden välttämättömyydellä tarpeiden tyydyttämiseksi. Toisaalta näyttäisi siltä, että useissa tapauksissa myös halujen kohteet liitetään omistusoikeuksien piiriin. Eräs tämän työn keskeisimpiä tarkastelun kohteita onkin tarpeiden ja halujen suhde sekä mahdollisuus erottaa nämä kaksi ilmiötä toisistaan. Näyttäisi siltä, että merkittävä osa omistusoikeuksista on muodostettu halun eikä tarpeen perusteella, ja mikäli nämä kaksi ilmiötä ovat toisistaan erillisiä, olisi haluperustaisilla omistusoikeuksilla, mikäli sellaisia on mahdollista muodostaa, oltava oma oikeutuksensa. Halujen kohteena olevien asioiden omistamisen oikeuttaminen ei olisi siten suoraan mahdollista vetoamalla tarpeiden tyydyttämiseen. Etsin tässä työssä myös perusteita sille, miksi tarveperustaiset intressit tulisi katsoa ensisijaisiksi haluperustaistiin intresseihin nähden.

Tarpeiden ja halujen sekoittaminen keskenään voi aiheuttaa sekaannuksia omistusoikeuksia määriteltäessä, mutta perusteettomien omistusoikeuksien syntymisen lisäksi tämä sekaannus voi aiheuttaa myös moraalisen ongelman: jos tarpeisiin ja haluihin perustuvia omistusoikeuksia kohdellaan samanarvoisina, on mahdollista, että jonkun haluilla perusteltu omistusoikeus rajoittaa toisen toimijan mahdollisuutta tyydyttää perustarpeensa. Ratkaisuna tähän ongelmaan tarkastelen sitä mahdollisuutta,

että kaikki tarpeisiin perustuvat omistusoikeudet olisivat ensisijaisia haluihin perustuviin omistusoikeuksiin, mikäli muuta resurssia ei ole tarjolla. Tämä tarkoittaisi sitä, että niin kauan kuin maailmassa jää yksikin tarve tyydyttämättä, puuttuu kaikilta haluperustaisilta omaisuuden hankinnoilta oikeutus. Toisin sanoen, riippumatta jonkin asian omistamisen oikeuttavasta keinosta tai selityksestä, pohjimmiltaan tarveperustainen omaisuuden hankinta on ensisijaista haluperustaisiin hankintoihin nähden. Tämä on mahdollista laajentaa koskemaan koko maapallon väestöä. Siinä tapauksessa tässä työssä käsittelemäni aihe liittyy läheisesti globaalin oikeudenmukaisuuden kysymyksiin.

Tässä työssä keskityn erityisesti omistusoikeuksien perustelemisen problematiikkaan lockelaisessa luonnollisen oikeuden traditiossa¹. Keskityn tässä työssä erityisesti John Locken omistusoikeusteoriaan sekä Gopal Sreenivasanin (1995), A. John Simmons (1992) ja C. B. Macphersonin (1962) kommentaareihin ja tulkintoihin Locken kirjoituksista sekä lockelaisesta omistusoikeusteoriasta yleisesti. Nähdäkseni omistusoikeudet suorittavat tärkeän tehtävän luonnollisen oikeuden teorioissa etenkin turvatessaan yksilöiden välittömän eloonjäämisen. Lockelaisessa traditiossa ja Locken omistusoikeutta koskevissa kirjoituksissa tarjotaan oikeutusta yksityiselle omistamiselle nimenomaan siitä näkökulmasta, että luonnonresurssien haltuunotto yksityiseksi omaisuudeksi on välttämätöntä ”elämisen tueksi ja mukavuudeksi”² (II, §26³). Joidenkin näkemysten mukaan (ks. esim. Forde 2009 431–432) Locke kuitenkin katsoi, että luonnonresurssit on annettu ihmisille yhteiseksi ja myös luonnolliset oikeudet perustuvat koko ihmiskunnan säilymiseen (II, §8).

¹ On mahdollista, että tässä työssä esitetyt ajatukset omistusoikeuksien oikeuttamisesta tarpeilla olisivat ulotettavissa myös muihinkin omistusoikeusteorian traditioihin kuin luonnollisen oikeuden traditioon, mutta keskityn ensisijaisesti lockelaiseen omistusoikeusteoriaan, sillä se on käsittääkseni yksi vaikutusvaltaisimmista ja väitellyimmistä esitetyistä omistusoikeusteorioista.

² “The earth, and all that is therein, is given to men for the support and comfort of their being.” (II, §26)

³ Tässä työssä käytän sivunumeroinnin sijaan John Locken *Two Treatises of Government* -teokseen viitatta seuraavaa melko yleistä viittaamistapaa: ensimmäiseen tutkielman kolmanteen kappaleeseen viittaa merkinnällä (I, §3) ja esimerkiksi toisen tutkielman viidenteen lukuun viittaa merkinnällä (II, §5).

Parhaimmillaan tarpeiden ja halujen käsitteellinen erottaminen toisistaan voi tarjota vaihtoehtoisen perustan erilaisille malleille järjestää talous, keskustella oikeudenmukaisuuden sisällöllisistä asioista ja lopulta arvioida ihmislajin suhdetta muuhun eläinkuntaan ja omaan elinympäristöönsä. Omistusoikeuskeskustelussa voidaan nostaa esiin esimerkiksi yksilöiden oikeudet tai preferenssit, joiden pohjalta erilaisia ratkaisuja perustellaan. Tarve saattaisi olla kuitenkin käsitteellisesti yksinkertaisempi, mikäli sen kytkee esimerkiksi biologiaan ja siten hyvin konkreettisiin asioihin. Toisaalta jotkut, kuten Jeremy Waldron, ovat vastustaneet tätä ajatusta ja vedonneet siihen, ettei tarpeen käsite ole yhtään oikeuden käsitettä selkeämpi tai helpommin määriteltävissä, eikä tarpeen käsite välttämättä toimita samaa funktiota kuin oikeuden (engl. *right*) käsite (Waldron 2000, 119).

Luonnonresurssien niukentuessa ja ihmisväestön kasvaessa on syytä tarkastella kriittisesti omistusoikeuksia, sillä merkittävä osa nykyisistä omistusoikeuksista saattaa olla muodostunut johtuen halujen ja tarpeiden virheellisestä samastamisesta tai niiden tyydyttämisen samanarvoisesta kohtelusta. Maailmassa, jossa luonnonresurssit ja niiden hallinta eivät ole jakautuneet tasan ja osa ihmisistä joutuu kamppailemaan tyydyttääkseen perustarpeensa samalla, kun toiset voivat käyttää luonnonresursseja myös halujensa tyydyttämiseen, on tarpeen arvioida uudelleen jälkimmäisiin tapauksiin liittyvien omistusoikeuksien perusteltavuutta. Toisaalta myös erilaiset paikalliset ympäristökatastrofit ja ilmastonmuutos pakottavat tarkastelemaan ihmisten tapaa hallinnoida ja jakaa luonnonresursseja uudesta näkökulmasta. Esimerkiksi ihmistoiminnasta aiheutuva biodiversiteetin heikentyminen liittyy olennaisesti ihmislajin taipumukseen tuhota muita lajeja ja niiden elinympäristöjä. Jos tarveperustainen resurssien hallinta käsitettäisiin ensisijaisena haluihin perustuvaan omistamiseen nähden, esimerkiksi biodiversiteettiä heikentävä toiminta olisi huomattavasti vaikeammin perusteltavissa.

Koska tässä työssä käyttämäni kirjallisuus käsittelee omistusoikeuksia pitkälti yksityisten omistusoikeuksien näkökulmasta ja yksityisiin omistusoikeuksiin sopivin käsittein ja esimerkein, seuran selvyyden vuoksi vastaavien käsitteiden käyttöä ja pitäydyn myös yksityistä omistusoikeutta koskevissa esimerkeissä tai ajatuskokeissa. En kuitenkaan ota kantaa yksityisten ja kollektiivisten omistusoikeuksien erottamisen mielekkyyteen tai kysymyksiin niiden normatiivisesta tai teoreettisesta paremmuudesta. En myöskään ota kantaa siihen, lasketaanko ihmisten luonnontilassa eli tilassa ennen järjestäytyntä yhteiskuntaa sekä teoreettisen tai aktuaalisen yhteiskuntasopimuksen solmimista, suorittamat erilaiset luonnonresurssien haltuunotot ja niiden hallussapidot omistamiseksi vai ei. Luonnollisen oikeuden teorioissa omistusoikeus on nähdäkseni luonnollisen lain nojalla jo luonnontilassa mahdollista ja itse asiassa *motivoi* jonkinlaisen yhteiskuntasopimuksen tekemisen, kun taas toisenlaisissa sopimusteorioissa, jotka eivät vetoa luonnolliseen oikeuteen tai lakiin, omistusoikeus on ennen kaikkea yhteiskunnassa tapahtuva asia ja siten pikemminkin osa yhteiskuntasopimuksen *sisältöä* (vrt. Hume 2000, 314–315).

Tämä tutkielma jakautuu kuuteen päälukuun. Aluksi esittelen omistusoikeutta koskevaa kirjallisuutta ja keskityn omistusoikeuksien ja tarpeiden sekä halujen suhteeseen. Keskeinen esittämäni huomio on, että John Locken esittämän omistusoikeuksien oikeutuksen keskiössä näyttäisi olevan tarpeet, jotka on myös oletettava kaikkiin lockelaisiin omistusoikeusteorioihin kuuluviksi perimmäisiksi perusteiksi omistusoikeuksille. Pohdin tarpeita omistusoikeuksien perusteena kahdesta eri näkökulmasta, ensiksi siitä, kuinka yksilön tarpeet oikeuttavat yksilöiden omaisuuden hankkimisen ja toiseksi siitä, kuinka muiden yksilöiden tarpeet muodostavat rajoitteita omaisuuden hankkimiselle. Ensimmäisen näkökulman vastin löytyy nähdäkseni Locken omaisuuden työteoriasta (engl. *labor theory of property*) (ks. esim. II, §25; Becker 1976, 653) ja toinen näkökulma perustuu Locken asettamiin rajoituksiin (engl. *Lockean*

provisos) omaisuuden hankkimiselle (ks. esim. II, §27, §31; Macpherson 1962, 204, 211).

Kolmannessa luvussa pohdin tarpeen luonnetta ja esittelen erilaisia tarpeen määritelmiä. Tarkoitukseni on löytää sellainen tarpeen määritelmä, joka voi toimia kaikissa tapauksissa ensisijaisena toiminnan perusteena haluihin nähden. Luvussa neljä teen erottelun tarpeiden ja halujen välillä ja luvussa viisi esittelen Frankfurtin etusijaperiaatteen (1984, 3), jonka mukaan tarpeet edeltävät haluja moraalisesti. Lopuksi, kuudennessa luvussa muodostan tässä työssä käsiteltyjen asioiden pohjalta argumentin tarpeiden ensisijaisuudesta ja tarkastelen argumentin seurauksia.

2. TARPEET OMISTUSOIKEUKSIEN PERUSTEENA

Tässä luvussa käsittelen lockelaista luonnolliseen oikeuteen perustuvaa omistusoikeuskäsitystä tarpeiden näkökulmasta. Pohdin sitä mahdollisuutta, että sekä oikeus hankkia omaisuutta että rajoitukset omaisuuden hankkimiselle perustuvat joko yksilön omiin tai muiden vastaaviin perustarpeisiin⁴.

Teoksessaan *Two Treatises of Government* John Locke (Locke & Shapiro 2003 [1689]) esitteli keinoja ja rajoituksia, joiden puitteissa omaisuutta on mahdollista oikeutetusti hankkia. Hänen mukaansa jokin ulkomaailman objekti, tässä tapauksessa jokin luonnonresurssi, voi muuttua omaisuudeksi ainoastaan, mikäli joku toimija sekoittaa tai liittyy oman työpanoksensa siihen. Vaikka Locken mukaan koko maapallo kaikkine ihmistä alemmine olentoineen on tarkoitettu ihmiskunnalle yhteiseksi, on jokaisella

⁴ Käytän vielä tässä yhteydessä laiveampia termejä 'tarpeet' ja 'perustarpeet', joilla viitataan siis yleisesti niihin asioihin, joita yksilöt tarvitsevat selviytyäkseen ja elääkseen. Tässä luvussa käsiteltävien asioiden kannalta ei ole toistaiseksi olennaista tarkentaa, minkälaisia asioita tarkalleen kuuluu tarpeiden piiriin. Tarpeen käsitettä käsittelen tarkemmin luvussa kolme.

yksilöllä omistusoikeus omaan kehoonsa ja sitä kautta myös kehon aikaansaannoksiin - eli työn tuloksiin. Liittämällä työpanoksensa johonkin luonnonresurssiin, käyttämällä käsiään, ihminen saa tuon resurssin haltuunsa ja sulkee pois muiden mahdollisuudet samaan resurssiin. (II, §27.) Tässä on siis omaisuuden työteorian ydin.

On huomattava, että Locken itsensä teoria omistusoikeuksista on erotettavissa muista *lockelaisista* omistusoikeusteorioista. Edellinen tarkoittaa Locken *itsensä tarkoittamaa* omistusoikeusteoriaa ja jälkimmäinen puolestaan sellaista, joka nojaa Locken omiin kirjoituksiin, mutta vie Locken ajatuksia pidemmälle tai esittää, mitä Locken olisi *pitänyt tarkoittaa* ollakseen johdonmukainen (Sreenivasan 1995, 4–5). Vaikka etsinkin Locken kirjoituksista joitain viittauksia tarpeisiin, en kuitenkaan väitä, että Locke olisi välttämättä itse tarkoittanut noita viittauksia korostettavaksi. Locke käyttää välillä termiä ”tarve” (engl. *need*), mutta hieman useammin hän käyttää termiä ”tuki” (engl. *support*) (ks. esim. II, §26) viittaamaan siihen, että luonnonresurssit ovat tarkoitettu ihmisen elämän ja eloonjäämisen tueksi. Locke puhuu myös mukavuuksista (II, §26; §41, §44), joiden voidaan olettaa liittyvän jollain tapaa haluihin. Hän ei näyttäisi kuitenkaan yhdistävän eloonjäämistä ja mukavuuksia, mutta toisaalta mukavuudet eivät välttämättä tarkoita ylellisyyksiä, vaan enemmänkin siedettävää tai ihmisarvoista elämää. Tämä asia jää kuitenkin avoimeksi.

Käsittelen Locken omistusoikeusteoriaa siis kolmella tasolla: historiallisesti tai kirjallisuuskatsausta tehden, filosofianhistoriallisesti tulkiten sekä Locken kirjoitusten *ydinajatuksista* päätellen. Samalla esittelen Gopal Sreenivasanin (1995) ja A. John Simmons (1992) tulkintoja Locken kirjoituksista ja lockelaisuudesta, sekä miten heidän tulkintansa liittyvät tarpeisiin.

Sreenivasanin (1995, 5) mukaan mihin tahansa lockelaiseen omistusoikeusteoriaan, ja siten myös Locken itsensä teoriaan, kuuluu olennaisesti kaksi piirrettä. Ensinnäkin, omaisuuden hankkimisen oikeutus on irrotettava siitä vaatimuksesta, että kaikki muut hyväksyisivät tuon hankinnan. Toisin sanoen hankinta ei vaadi muiden suostumusta. Samalla on varmistettava, ettei omaisuuden hankkiminen estä kenenkään vastaavia mahdollisuuksia hankkia selviytymiseen tarvitsemaan resursseja. Tätä ensimmäistä piirrettä hän kutsuu hyväksynnän ongelman ratkaisuksi (engl. *apparatus of the consent problem*). Toinen olennainen piirre lockelaiselle omistusoikeusteorialle on se periaate, että yksilöillä on oikeutus omiin tuotoksiinsa, mikäli tälle oikeutukselle ei ole muita esteitä. Tätä toista piirrettä Sreenivasan kutsuu tekijän oikeuden periaatteeksi (engl. *doctrine of maker's right*). Sreenivasanin mukaan näiden kahden asian yhdistelmä muodostaa sen logiikan, joka toimii Locken omistusoikeusteoriassa. (Ibid., 5–6.)

Nähdäkseni nämä molemmat ominaisuudet, hyväksynnän ongelman ratkaisu ja tekijän oikeuden periaate, pitävät sisällään jonkinlaisen ajatuksen tarpeista ja niiden toteutumisen vaatimuksesta. Mikään omaisuuden haltuunotto (engl. *appropriation*) ei saa rajoittaa toisten tarpeiden toteuttamista, ja toisaalta jokaisella yksilöllä on oikeus oman työnsä tuloksiin – muutenhan omia tarpeita olisi mahdotonta oikeutetusti tyydyttää. Tässä tapauksessa luonnollisten oikeuksien pääasiallinen funktio olisi varmistaa se, että jokaisen yksilön perustavat eli elämistä turvaavat tarpeet toteutuvat. Omistusoikeudet olisivat tässä mielessä loogisesti sidottuja tarpeisiin sikäli, että ilman omistusoikeuksia ei ole mahdollista selvitä hengissä ja koska oman elämän säilyttäminen on oletettavasti jokaisen oikeus (II, §11) ja velvollisuus (II, §6), ovat omistusoikeudet tämän nojalla perusteltuja.

2.1. Yksilöiden tarpeet omistusoikeuden perusteena

Locken mukaan maailma on annettu ihmisille yhteiseksi, ihmisten tueksi ja mukavuudeksi (II, §26). Emme selvästikään voi olettaa, että jokaisen yksittäisen resurssin hyödyntäminen vaatisi jokaisen ihmisen suostumusta, sillä muutoin ihmiset nääntyisivät nälkään. Ihmisillä on oltava luonnostaan oikeus yksityisomaisuuteen, jota he voivat hankkia liittämällä luonnonresursseihin työpanoksensa (II, §27–28). Voisi siis todeta, että oikeus hankkia omaisuutta perustellaan viime kädessä nimenomaan sillä, että se on eloonjäämisen kannalta olennaista – sillä tyydytetään perustarpeita. Esimerkiksi Sreenivasan kirjoittaa, että kaikki luonnolliset oikeudet perustuvat ihmiskunnan säilymiseen (Sreenivasan 1995, 103–104). Oikeus ottaa haltuun luonnonresursseja ja muuttaa ne omaisuudekseen omalla työpanoksellaan näyttäisi siis olevan jollain tapaa välineellistä tai funktionaalista, sillä ne toteuttavat eloonjäämisen mahdollistamisen funktiota.

Samuel C. Rickless toteaa Locken olleen epätarkka sen suhteen, mitä kaikkea ihmiset lopulta ovat oikeutettuja hankkimaan omaisuudekseen omalla työllänsä. Jos joku piirtäisi maahan jonkin kokoisen alueen rajaviivat, ei olisi kuitenkaan selvää, että tuo kyseinen alue muuttuisi omaisuudeksi, ja vaikka olisi, ei olisi kuitenkaan selvää kumpi – viiva vai viivan sisällä olevat asiat – olisi omaisuutta. Ricklessin mukaan Lockeä tulisikin tulkita siten, että maan muokkaaminen joksikin hyödylliseksi tai käyttökelpoiseksi tekee siitä omaisuutta. (Rickless 2014, 184.)

Mutta mitä tarkoitetaan hyödyllisellä tai käyttökelpoisella? Selvästikin hankitun omaisuuden tulisi jollain tavalla parantaa hankkijansa asemaa, lisätä hyvinvointia tai edistää onnellisuutta. Nämä ovat kuitenkin vielä hyvin epätarkkoja kuvauksia, eivätkä nämä sulje pois esimerkiksi erilaisista kummallisista taipumuksista johtuvia

seuraamuksia. Entä jos pienten neliön muotoisten alueiden rajaaminen ja rajojen sisällä olevan maan jättäminen muokkaamattomaksi tuottaa jollekulle suunnatonta mielihyvää jostain tuntemattomasta syystä? Eikö tällaisen omaisuuden hankkiminen olisi hankkijalleen hyödyksi? Mielestäni esimerkiksi hyödyllisyyteen vetoaminen yksinään ei riitä rajaamaan niitä tapauksia, joissa omaisuuden hankkiminen on oikeutettua. Hyödyllisellä voidaan tarkoittaa hyvin monenlaisia asioita, ja osa asioista on ainoastaan välineellisesti hyödyllisiä, kun taas jotkut asiat tuottavat välittömästi hyötyä. Jotkut asiat ovat hyödyllisiä aina, jotkut hetkellisesti ja jotkut asiat ovat myös dispositionaalisesti hyödyllisiä. Osa asioista on hyödyllisiä, koska henkemme riippuu niistä, ja osa on hyödyllisiä, koska niistä tulee omistajalleen hyvä mieli.

Nähdäkseni juuri tarpeen käsite on tässä yhteydessä tehokkaampi kuin väljempi ”hyödyllisyys” tai ”käyttökelpoisuus”. Toki on mahdollista rajata kummallisia tapauksia pois korjaamalla hyödyllisen käsitettä siten, että se koskisi vain ”normaaleja” tapauksia. Normaalin käsite ei kuitenkaan ole yhtään sen helpompi tai tarkemmin tapauksia rajaava. Normaalin käsite voi myös rajata vääriä tapauksia pois. Voi olla, että jollakin yksilöllä on dispositio todella tarvita jotain sellaista, mikä olisi poikkeuksellista muille yksilöille. Sen sijaan tarpeen käsite tietysti mielessä suorittaa sitä eetosta, mitä normaalin käsitteeltä kenties tällaisissa tapauksissa toivottaisiin. Tarpeet ovat objektiivisesti ja empiirisesti havaittavissa oleva tosiasia⁵, ja voidaan suurin piirtein ennustaa, millaiset tarpeet jonkin lajin edustajalla on, mutta myös yhtä lailla objektiivisesti havaittavissa olevat poikkeuksellisten yksilöiden tarpeet jäävät tarpeiden käsitteen alaan. Hyödyllisyyden käsite voi myös viitata haluihin, jotka näyttäisivät olevan toissijaisia tarpeisiin nähden⁶, mikäli esitetään vaatimuksia tai selvitetään eri yksilöiden oikeuksia ja velvollisuuksia.

⁵ Tähän kysymykseen tarpeiden luonteesta palaan myöhemmin seuraavassa luvussa.

⁶ Myös tähän kysymykseen tarpeiden ensisijaisuudesta palaan seuraavassa luvussa.

Ricklessin huomiot muistuttavat Robert Nozickin (1974, 174–175) tomaattimehuargumenttia. Locken omaisuuden työteorian mukaan oman työpanoksen sekoittaminen johonkin luonnonvaraan muuttaa luonnonvaran omaisuudeksi sen nojalla, että jokainen omistaa myös oman työpanoksensa (II, §27). Tämä kuvaa siis omaisuuden hankkimisen keinoa, eikä niinkään oikeutusta. Nozick taas kysyy, että jos oman omaisuuden (esimerkiksi työn) sekoittaminen johonkin muuttaa sen omaisuudeksi, niin eikö tällöin pitäisi ajatella, että myös hänen omistamansa tomaattimehupurkin kaataminen mereen, tomaattimehun sekoittuessa meriveteen, muuta merta hänen omaisuudekseen? Ajatus on tietysti mieletön. Hän katsoo tämän osoittavan, ettei pelkkä oman työpanoksen sekoittaminen johonkin ole täysin riittävää peruste omaisuudelle. Asiaa eivät korjaa edes sellaiset huomautukset, että työpanos lisää jonkin asian arvoa, ja tämä muuttaa asian omaisuudeksi. Nozickin mukaan ei ole selvää, omistettaisiinko tällöin luotu lisäarvo, vai koko objekti, jolle lisäarvoa on tuotettu. (Nozick 1974, 175.)

Yllä esitetyt vaikeudet eivät toimi argumenttina sen puolesta, että omistusoikeuksien oikeutus perustuisi tarpeisiin, mutta ne kuitenkin rohkaisevat etsimään perusteellisempaa oikeutusta omaisuuden haltuunotoille. Tässä keskustelussa ei myöskään näyttäisi olevan aina selvää, puhutaanko nimenomaan omaisuuden haltuunoton legitimoimista metodista tai *hyväksytystä keinosta*, vai todella omaisuuden haltuunoton ja omistusoikeussuhteen muodostamisen *oikeuttamisesta*.

Selkeä viittaus tarpeiden ja omistusoikeuksien yhteyteen löytyy *Two Treatises of Governmentin* ensimmäisestä tutkielmasta, jonka §42:n mukaan kukaan ei saa pidättäytyä antamasta tarvitsevalle apua omasta ylijäämästään. Armeliaisuuden tai hyväntekeväisyyden (engl. *charity*) nojalla jokainen, joka on äärimmäisessä tarpeessa, on oikeutettu saamaan apua parempiosaisilta, mikäli tarvitsijalla ei ole muuta keinoa selviytyä. (I, §42.) Omaisuudettomilla on oikeus käyttää toisten ylijäämäksi laskettavia

resursseja henkensä pitimiksi (I, §41–42). Tätä käyttöoikeutta ei kuitenkaan tule sekoittaa omistusoikeuteen. Oikeus käyttää toisen omaisuutta toimii hieman kuten vuokra-asunnossa, jota asukas ei omista, mutta johon hänellä on käyttöoikeus ja jonka omistajalla on myös joitain (ainakin laillisia) velvollisuuksia asukasta kohtaan.

Sreenivasanin mukaan oikeus hyväntekeväisyyteen ei kuitenkaan perustu tarpeeseen sinänsä, vaan tarpeeseen joka johtuu kyvyttömyydestä tehdä työtä ja siten hankkia itselleen tarvitsemiaan resursseja (Sreenivasan 1995, 45). Oikeus omaisuuteen on oikeutta selviytymisen kannalta olennaisiin asioihin. Tarkemmin sanottuna oikeus omaisuuteen on vaadeoikeus mahdollisuuteen käyttää yhteisresursseja, joita tarvitaan hengenpitimiksi. (Ibid., 141.) Tarpeenalaisen henkilön vaadeoikeus tarvitsemiinsa resursseihin aiheuttaa toisille velvollisuuksia kuitenkin vain niissä tapauksissa, joissa kyseisellä henkilöllä ei tosiasiallisesti ole mahdollisuutta hankkia tarvitsemiaan resursseja itse. Jokaisella on Sreenivasanin mukaan oikeus hankkia elantonsa, mutta ei pelkästään oikeutta hyödyntää resursseja. (Ibid., 44–45.) Tarpeenalainen, mutta työhön kykenemätön henkilö voi olla syntynyt esimerkiksi vaikeasti kehitysvammaisena tai vammautunut elämänsä aikana vakavasti. Myös pienet lapset ja vanhukset saattavat olla vailla mahdollisuutta hankkia elantoaan itse, ja siten heillä on vaadeoikeuksia tarvitsemiinsa asioihin tekemättä työtä niiden eteen. Tässä mielessä työ on siis edelleen pääasiallinen *keino*, jolla omaisuutta hankitaan, vaikka tarve onkin *peruste* sille, että omistusoikeuksia ylipäänsä voi olla.

Myös Simmonsinkin mukaan Locken vaatimusta hyväntekeväisyydestä (I, §42) tulisi tulkita siten, että tarpeenalaisilla on oikeus hyväntekeväisyyteen ja almuihin ainakin silloin, kun tarpeenalainen ei kykene itse hankkimaan muilla keinoin tarvitsemiaan resursseja. Almujen määrän on ainakin tyydytettävä perustarpeet, jotta tarpeenalainen henkilö kykenee selviytymään. Toisaalta tarpeenalaisella on vaadeoikeus ainoastaan

sellaiseen osuuteen toisen omaisuudesta, joka on laskettavissa ”ylijäämäksi” (engl. *surpluseage*). (Simmons 1992, 329–330.) Se, mitä Locke tarkoittaa ylijäämällä, on kuitenkin tulkinnanvaraista. Jokaisella on joko oikeus sellaisiin resursseihin, joilla turvaa oman itsensä ja oman perheensä perustarpeiden tyydytyksen ja mukavuudet, tai pelkästään perustarpeet (Ibid., 336). Simmonsin mukaan on kuitenkin niin, että toisten tarpeet ylittävät oman oikeuden mukavuuksiin. Tämä ei kenties ole Locken oma versio lockelaisuudesta, vaan Simmonsin mielestä paras versio lockelaisuudesta. (Ibid., 331–332.)

2.2. Muiden yksilöiden tarpeet omistusoikeuksien rajoituksena

Locke kuitenkin asetti myös tiettyjä rajoituksia omaisuuden hankkimiselle (II, §27, §31). Näitä lockelaisia rajoituksia omaisuuden hankkimiselle on myöhemmin kirjallisuudessa kutsuttu riittävyysrajoitukseksi (engl. *sufficiency limitation*) ja pilaantuvuusrajoitukseksi (engl. *spoilage limitation*) (ks. esim. Macpherson 1962, 204, 211). Riittävyysrajoitus varmistaa sen, ettei kenenkään harjoittama oikeus hankkia omaisuutta henkensä pitimiksi rajoita toisten vastaavaa oikeutta. Näin kukaan ei voi niin sanotusti ”omia” kaikkia yhteisresursseja (engl. *common-pool resource*), joita luonnontilaisena esiintyy. Tämän rajoituksen mukaan omaisuutta saa hankkia itselleen omalla työllään, kunhan muille jää jäljelle riittävästi ja yhtä hyvää (II, §27). Pilaantuvuusrajoituksen tarkoitus on puolestaan varmistaa se, ettei kukaan myöskään hanki enempää omaisuutta kuin pystyy käyttämään. Vaikka toisille jäisikin jäljelle edelleen riittävästi ja yhtä hyvää hankittavaksi, ei kenelläkään ole oikeutta hankkia niin paljon resursseja, ettei hän pysty varmistamaan, että pilaantumista ei tapahdu. Tässä rajoituksessa resurssien pilaantuvuus toimii ikään kuin mittana, joka määrittää, paljonko jokainen voi kerrallaan omaisuutta hankkia. Locke toteaa, että kukin voi hankkia

omaisuutta nautinnokseen, kunhan hankittu omaisuus ei pilaannu ennen kuin se on hyödynnetty (II, §31). Sreenivasanin (1995, 143) mukaan tämä rajoitus perustuu juuri siihen, että Jumala on tarkoittanut maapallon ihmiskunnan selviytymiseksi ja säilymiseksi, ja tästä syystä sen resursseja ei pidä haaskata.

Riittävyysrajoituksen suhteen näyttäisi kuitenkin siltä, että maapallolta ainakin tähän päivään mennessä on jo luonnontilassa olleet resurssit melko pitkälti jaettu ja ne ovat jonkun omistuksessa, joten on todettavissa, ettei kaikille ole jäljellä riittävästi ja yhtä hyvää. Tämä koskee etenkin mahdollisuutta maanomistukseen. Locke ennakoi tätä mahdollisuutta toteamalla, että yksityinen omistusoikeus ja erityisesti maanomistus lisää ihmiskunnan käytössä olevia resursseja, sillä esimerkiksi maanviljely auttaa maata tuottamaan paljon enemmän resursseja kuin muokkaamaton, luonnontilainen maa (II, §37). Macphersonin mukaan tätä voidaan tulkita niin, että vaikka enää ei olisikaan mahdollisuutta hankkia itselleen *maata*, maata omistamattomalle osalle ihmiskunnasta jää mahdollisuus parempaan *elämänlaatuun*. Macpherson toteaa, että Locke johtikin oikeuden hankkia omaisuutta nimenomaan oikeudesta elantoon, siis toisin sanoen selviytymiseen ja perustarpeiden tyydyttämiseen. Riittävyysrajoitus ei Macphersonin mukaan kuitenkaan varsinaisesti kumoudu, vaan se vain toimii hieman eri tavalla. Koska yksityisomaisuus lisää ihmiskunnan käytössä olevia resursseja, niin omaisuuden hankkiminen yli alkuperäisen rajoituksen onkin itse asiassa suotavaa. Rajoituksen perustava tarkoitus on mahdollistaa muille mahdollisuus elantoon, mutta oikeus hankkia maata, josta tuon elannon voisi saada, on pikemminkin välineellinen asia. (Macpherson 1962, 212–213.) Kukaan ei siis edelleenkään saa hankkia niin paljon omaisuutta, että ihmisten mahdollisuus selviytyä ja hankkia omaisuutta henkensä pitimiksi vaarantuisi. Tässäkin tapauksessa perustarpeiden tyydyttäminen on joka tapauksessa turvattava, vaikka varsinaista maata ei enää olisi jäljellä hankittavaksi.

Riittääkö pilaantuvuusrajoitus kuitenkin varmistamaan, että jokaiselle jäisi riittävästi ja yhtä hyvää maata hankittavaksi omaisuudekseen? Jos ihmiskunta toimisi pilaantuvuusrajoituksen puitteissa, eikö jäljelle jäävän maan osuus olisi riippuvainen lähinnä ihmispopulaation koosta? Silloin hankittavissa olevalla maa-alueella olisi se käytännön rajoitus, ettei mikään sen tuotosta saisi ehtiä pilaantua ennen hyödyntämistä. Locke kuitenkin esittelee erään tekijän, joka vähentää huomattavasti pilaantuvuusrajoituksen voimaa, nimittäin rahan. Raha ei pilaannu ajan myötä ja sitä on mahdollista vaihtaa hyödykkeisiin, joiden pitkäaikainen säilyttäminen ei olisi mahdollista ilman pilaantumisvaaraa. Ihmiset ovat voineet siten kerätä esimerkiksi kultaa ja hopeaa, jotka eivät siis pilaannu tai ole itsessään millään tavalla hyödyllisiä (eivätkä siis kenenkään suoranaisten tarpeen kohteena) ja vaihtaa sitä toisten tuottamaan ylijäämään ruoasta ja muista ajan myötä pilaantuvista hyödykkeistä. (II, §47, §50.) Tietyyssä mielessä rahan keksiminen mahdollistaa pilaantuvuusrajoituksen väistämisen. Macphersonin mukaan raha mahdollistaa sen, ettei pilaantuvuusrajoitus enää rajoita hankitun omaisuuden määrää. Raha instituutiona on myös tulkittavissa mahdolliseksi ennen yhteiskuntasopimusta ja yhteiskuntaan siirtymistä, sillä ihmiset rationaalisina olentoina kykenevät sopimaan rahan käyttämisestä vaihdon välineenä ilman yhteiskuntaa. Ihmiset voivat siis oikeutetusti hankkia suuria määriä omaisuutta jo luonnontilassa. (Macpherson 1962, 208–210.)

Jos pilaantuvuusrajoitus on tulkittavissa toisten yksilöiden tarpeet turvaavaksi periaatteeksi, niin rahatalous näyttäisi olevan täysin ristiriidassa tuon periaatteen kanssa. Tällainen siirto kääntäisi Locken omistusoikeusteorian pääläelleen. Toisaalta voidaan esittää, että tässä on ainoastaan esitelty sellainen mekanismi, jonka avulla ihmiset voivat hankkia ylijäämää. Jos otetaan kuitenkin Locken kirjoitukset hyväntekeväisyydestä huomioon, niin huonompiosaisten yksilöiden oikeus hyväntekeväisyyteen (luonnollisen lain säilyä hengissä nojalla) toimii edelleen jonkinlaisena rajoituksena sille ylijäämälle,

mitä kukin voi kartuttaa. Näin ollen oikeus rikkauteen on Lockella (esimerkiksi Simmonsin tulkinnan mukaan) kontingenti asia, joka riippuu toisten yksilöiden tilanteesta ja kyvystä hankkia elanto. Ei ole mitään *periaatteellista* estettä rikastumiselle, mutta suuriin rikkauksiin ei ole oikeutta, mikäli toisten yksilöiden perustarpeet jäävät tyydyttämättä heistä riippumattomista syistä.

Lockelaiseen luonnolliseen oikeuteen perustuvat omistusoikeuden teoriat näyttävät siis vähintäänkin implisiittisesti perustuvan tarpeisiin. Siitä, tarkoittiko Locke omistamisen luonnolliseksi ja rikkomattomaksi oikeudeksi *sinänsä*, voi olla useampia näkemyksiä, mutta ainakin jonkinlaisia viitteitä myös jonkinlaisen välineellisen tai funktionaalisen omistusoikeuskäsityksen puolesta näyttäisi löytyvän. Mikäli jälkimmäinen tulkinta pitää paikkansa, esimerkiksi vaatimukset hyväntekeväisyyteen ylitse yksityisten omistusoikeuksien tuntuvat mutkattomilta, sillä omistaminen on hyödyllistä vain silloin, kuin se parantaa ihmisten ja ihmiskunnan asemaa ja auttaa ihmisiä selviytymään. Tällöin yksikään yksityinen omistusoikeus ei voi tulla kenenkään selviytymisen tielle, sillä tämä sotisi niitä periaatteita vastaan, joilla omistusoikeudet on ylipäänsä oikeutettu ja perusteltu. Omistusoikeudet saavat nähdäkseni oikeutuksensa ja funktionsa nimenomaan perustarpeista, joiden tyydyttäminen on välttämätöntä selviytymiselle. Seuraavassa luvussa syvennyn tarkemmin tarpeen käsitteeseen, jolla omistusoikeuksia voidaan yrittää oikeuttaa.

3. TARPEIDEN LUONTEESTA

Omistusoikeutta koskevassa kirjallisuudessa vedotaan usein tarpeisiin vähintäänkin implisiittisesti. Saattaa olla jopa niin, ettei omistusoikeutta voi perustella ilman jonkinlaista tarpeisiin liittyvää oikeutusta. Tarpeet ovat vahva peruste monenlaiselle

inhimilliselle toiminnalle. Niistä haetaan oikeutusta erilaisille instituutioille, resurssien jakamisen muodoille ja yleisesti tavoille järjestää ihmisyyhteisön ja -yhteisöjen välistä elämää. Tässä luvussa syvennyttään tarpeisiin ja tarkastellaan myös tarpeiden käsitteellistä ja psykologisfunktionaalista lähisukulaista, haluja. Aloitan katsauksella siitä, mitä tarpeilla tarkalleen ottaen tarkoitetaan, sekä mitä voidaan ja mitä pitäisi tarkoittaa. Pohdin tarpeiden luonnetta, ohittamattomuutta, suhdetta haitan käsitteeseen sekä kysymystä siitä, mikä on tarpeiden osalta riittävästi. Sen jälkeen tarkastelen tarpeiden ja halujen käsitteellistä eroa. Lopuksi käsitteelen tarpeiden ensisijaisuutta haluihin nähden.

Tässä luvussa olennaista on selvittää, millainen tarvekäsitys tai tarpeen käsite kuvaa niin sanotusti *aitoja* tarpeita eli niitä tapauksia, jotka varmasti ylittävivät muut toiminnan perusteet. Selkeytän keskustelua tarpeista, jotta tarpeen käsitteellä olisi mahdollista operoida esimerkiksi distributiivisen oikeudenmukaisuuden kysymyksissä. Liian lavea tarpeen käsite ei uskoakseni sovellu tähän tehtävään ja jättää liikaa sijaa luonteeltaan sofistisille ja semanttisille vasta-argumenteille, jotka pikemminkin hämärtävät keskustelua kuin tuovat siihen mitään lisää. Esittelemästäni kirjallisuudesta erityisesti Jeremy Waldronin (2000) ja Harry G. Frankfurtin (1984) artikkelit auttavat tässä tavoitteessa, sillä niissä tietyt kandidaatit tarpeen käsitteeksi pudotetaan pois⁷.

⁷ Waldronin ja Frankfurtin tarkoituksena ei välttämättä ollut näyttää, millainen tarvekäsitys on filosofisesti kestävin. Waldron (2000, 115–116, 121) pyrki osoittamaan artikkelissaan vastauksena Mark Tushnetille (1984), ettei tarpeista ole argumentatiiviseksi korvaajaksi oikeuksille. Frankfurt (1984, 1) taas argumentoi artikkelissaan sitä näkemystä vastaan, että tarpeet olisivat *kaikissa tapauksissa* etusijalla haluihin nähden. Tälle työlle olennaista onkin erotella ne tapaukset, jotka eivät kelpaa haastajaksi haluille toiminnan perusteena.

3.1. Mitä tarpeella tarkoitetaan?

Erilaiset kielelliset tarveilmaisut eli tarvetta koskevat propositiot ovat hyvin yleisiä arkipuheessa. Joskus tarveilmaisujen tarkoitus on vakuuttaa toiset ihmiset siitä, että omat intressit ovat rehellisiä ja vaativat muilta vakavaa suhtautumista tarpeen ilmaisijan vaatimuksiin. Erityisesti ”minä tarvitsen vettä” ja ”hän tarvitsee ruokaa” tuntuvat kyseisten tarpeiden kohteiden vuoksi olevan erityisen painavia ilmaisuja. Uskottavilta tuntuvat myös ilmaisut ”minä tarvitsen asuntolainan”, ”hän tarvitsee proteiinia, jotta hänen lihaksensa kasvaisivat”, ”Liisa tarvitsee halauksen tai uuden aviomiehen, joka huomioisi häntä nykyistä enemmän”, ”tämä soppa tarvitsee lisää suolaa” ja ”ihmiskunnan tarvitsee muistuttaa itseään menneistä virheistä”. Toisaalta, ilmaisu ”minä tarvitsen heroiniä” voi aiheuttaa monenlaisia reaktioita. Päihdetyöntekijä tai neurotieteilijä saattaa ottaa kyseisen ilmaisun vakavasti, kun taas toisista väite tuntuu absurdilta juuri tarpeen kohteen vuoksi. Arkisten tarveilmaisujen lisäksi esimerkiksi politiikassa käytetään runsaasti erilaisia tarveilmaisuja, esimerkiksi ”kansa tarvitsee parempaa terveydenhuoltoa”.

Miten näin epäsäännöllisellä, periaatteessa minkä tahansa objektin alaansa sisällyttävällä käsitteellä voisi olla niin suuri voima, että sillä olisi mahdollista perustella erilaisia instituutioita tai jakamisen periaatteita, puhumattakaan omistusoikeuksista? Tarpeen käsitettä käytetään arjessa hyvin vaihtelevasti ja eri merkityksin. Saatamme virheellisesti sanoa tarvitsemamme jotain, vaikka kyse olisikin jostain muusta, esimerkiksi juuri halusta. Usein luulemme tarvitsevamme jotain, mitä emme tosiasiassa missään nimessä tarvitse, ja mikä saattaa olla lopulta meille haitallista. Tarpeen tunne voi olla hyvinkin voimakas, kuten addikteilla, mutta emme kuitenkaan katso, että ihmiset normaalisti tarvitsisivat esimerkiksi heroiniä, sillä heroiinin tarvetta

ei ole ihmisillä luonnostaan. Näistä syistä joitain käsitteellisiä selvennyksiä ja erotteluja onkin syytä tehdä.

Kenties tunnetuimpana jaotteluna erilaisten tarpeiden välillä voisi pitää Maslow'n tarvehierarkianakin tunnettua psykologista teoriaa, jonka A. H. Maslow esitteli artikkelissaan "A Theory of Human Motivation" (1943). Maslow'n mukaan ihmistarpeet järjestäytyvät hierarkkisesti niiden voimakkuuden (engl. *prepotency*) mukaan, jolloin osa tarpeista on voimakkaampia kuin toiset, ja siksi tällaisten tarpeiden tyydyttyminen on edellytyksenä ylempiasteisten tarpeiden muodostumiselle (Maslow 1943, 370). Erilaisia tarpeita Maslow'n mukaan ovat fysiologiset tarpeet, tarve turvaan, tarve rakkauteen (mukaan lukien esimerkiksi tarve yhteenkuuluvuuteen), tarve arvostukseen ja tarve toteuttaa itseään. Kaikista voimakkaimpia tarpeita ovat fysiologiset tarpeet, jotka koskevat esimerkiksi ravintoa. Ilman näiden tarpeiden tyydyttämistä ihmisen on mahdotonta selviytyä hengissä, eikä ihminen tällöin myöskään todennäköisesti pyri tyydyttämään seuraavan asteisia tarpeitaan. Samoin turvallisuutta koskevien tarpeiden tyydyttämättä jättäminen vie todennäköisesti ihmisen huomion rakkaustarpeilta ja niin edelleen. (Ibid., 370, 376, 380–381, 382.)

Kaikki yllä mainitut tarpeet ovat varmasti tärkeitä ja olennaisia mielekkään ihmiselämän toteutumiseksi. Selvyiden vuoksi tässä työssä rajoitetaan tarkastelu lähinnä sellaisiin tarpeisiin, jotka vastaavat Maslow'n fysiologisia ja turvaa koskevia tarpeita. Tällä rajauksella en halua väheksyä esimerkiksi itsensä toteuttamiseen liittyviä tarpeita tai niiden merkitystä, enkä myöskään poistaa sitä mahdollisuutta, että niistä keskusteleminen olisi mielekäästä myös tässä työssä käsittelemäni aihepiirin puitteissa. Syy tähän rajaukseen on pikemminkin se, että valitsemani tyyppiset tarpeet saavat tyyppillisemmin kohteekseen sellaisia asioita, joita on mahdollista omistaa tai joiden omistaminen on ainakin suoraselitteisemmin ymmärrettävissä, kuin esimerkiksi

sellaisten asioiden, joita vaaditaan erilaisten rakkauden tarpeiden tyydyttämiseen. Toki voidaan sanoa, että vaimotkin olivat joskus (tai ovat jossain edelleen) omaisuutta, ja että omaisuudeksi laskettavat asiat ovat vaihdelleet historiassa paljonkin, mutta tämä ei vielä kerro paljoa siitä, millaisten asioiden *pitäisi* olla mahdollisia omaisuuden kohteita, tai ovatko tällaiset omistukset olleet oikeutettuja. Fysiologiset ja turvallisuuteen, erityisesti taloudelliseen turvaan (ks. Maslow 1943, 376), liittyvät tarpeet ovat joka tapauksessa nähdäkseni helpompi käsittää erilaisten distribuutio- ja oikeudenmukaisuuskysymysten kohteina, sekä ihmisen ja ympäristön välisen suhteen lähtökohtana.

Käsittämäni tarpeet ovat siis pikemminkin biologisia kuin sosiaalisia, ja helpommin esimerkiksi biologian kuin psykologian tai sosiologian kautta ymmärrettävissä. Tämä ei kuitenkaan tarkoita sitä, etteikö esimerkiksi joitain sosiaalisen elämän osa-alueita tulisi nähdä tarpeina tässä merkityksessä, sillä onhan ihmisen sosiaalinen elämä ja seksuaalipsykologia evolutiivisen kehityksen tuloksena yhtä lailla biologinen asia kuin ravinnon tarvekin, eikä ihmislajin edustaja pysty takaamaan *biologista* selviytymistään eli varmistamaan geneettistä jatkuvuuttaan, mikäli nämä tarpeet eivät tule tyydytetyksi. Samoin eri tarvehierarkian tasojen tarpeet, kuten rakkauden ja turvallisuuden tarve, saattavat liittyä toisiinsa käytännössä hyvin kiinteästikin, esimerkiksi kumppanien turvatessa toistensa ja jälkeläistensä resurssien saannin. Ovatko lisääntymiseen ja pariutumiseen liittyvät tarpeet perusteita omistusoikeuksille? Näidenkin asioiden lähtökohtana saattaa kuitenkin olla biologia, yksilön genotyypin levittämistä edistävät käyttäytymismallit ja myös erilaiset turvallisuuden tarpeet. Tällaiset mahdollisuudet jätän avoimeksi, mutta vaikuttaa epäuskottavalta, että esimerkiksi kumppanin omistamista olisi mahdollista perustella lisääntymistarpeilla. Ensinnäkään se ei ole ainoa tapa päästä lisääntymään ja toiseksi se on moraalisesti kyseenalaista. Vaikka tuollainen käyttäytymismalli olisikin, siitä ei voida päätellä, että se on oikein (ks. Hume 2000, 302).

Garrett Thomsonin (2005, 175) mukaan tarpeen käsitteellä viitataan sekä asiointiloihin että annetaan arvioita siitä, mitä jonkun tulisi tehdä. Tarpeet sisältävät hänen mukaansa siis normatiivisen komponentin. Tarpeiden normatiivisuudesta voidaan kuitenkin olla montaa mieltä, ja toisaalta tarpeisiin on suhtauduttu skeptisesti, sillä hyvään ja pahaan liittyvät käsitteet eivät kaikkien mielestä sovellu vakavasti otettavaan filosofiaan tai tieteeseen yleisesti. Von Wrightin mukaan näin ei kuitenkaan tarvitse olla. Vaikka hänen määritelmänsä tarpeesta, eli ” olento tarvitsee sitä, mitä ilman sen on paha olla”, vaatii myös määritelmän siitä, mitä tuo paha tai hyvinvoinnille vahingollinen asia voisi olla, hän kuitenkin huomauttaa, että jonkin olennon huonosti voiminen ei ole itsessään vielä arvoarvostelma (von Wright 1982, 152–154). Se on objektiivisesti joko tosi tai epätosi asia. On näkyvä asia, jos esimerkiksi jokin kasvi kituu tai viihtyy. Jos kasvi kituu, tuo kituminen ilmaisee sen, että kasvi voi huonosti. Toisaalta jos kasvi viihtyy, viihtyminen ilmaisee hyvinvointia. Voidaan todeta, että joissain tapauksissa esimerkiksi jonkin kasvin tai hämähäkin kuolema voi palvella lajia (ja siten myös kuolevan omia geenejä), mikäli kasvin lehdet maatuvat ja tuottavat ravinteita muille kasveille tai koirashämähäkki tarjoutuu parittelun jälkeen ravinnoksi naaraalle, turvaten omien jälkeläistensä selviytymisen.

Von Wright pitääkin viihtymisen ja kukoistamisen kaltaisia käsitteitä fysiologisina käsitteinä (Ibid., 153–154). Ne toimivat siis signaaleina jostain asiointilasta, joka on mahdollista havainnolla osoittaa todeksi tai epätodeksi. Esimerkiksi kasvin tarpeiden tyydyttämättä jättäminen on havaittavissa kuihtumisena ja ihmisen nälkiintyminen laihtumisena ja ihon kalventumisena. Lisäksi, vaikka selkeitä ulkoisia merkkejä ei olisi näkyvillä, on oletettavasti ainakin teoriassa mahdollista mitata esimerkiksi verikokein ihmisyksilön tila ja saada viitteitä siitä, voiko yksilö fyysisesti hyvin. Thomsonin väite tarpeiden kaksinaisesta luonteesta vaikuttaisi siis melko uskottavalta. Tarpeeseen on

mahdollista suhtautua arvoneutraalina käsitteenä, mutta toisaalta on mahdollista kysyä, mikä on kullekin olennolle *hyvää*. Tästä syystä tarpeen käsite kytkeytyy hyvinvoinnin (ks. von Wright 1982, 153) käsitteeseen myös normatiivisessa mielessä.

Tarpeiden objektiivisuus näyttäisi siis ainakin osittain perustuvan biologiaan. Esimerkiksi kasvin kukoistaminen tai hyvinvointi mahdollistaa siementen tuottamisen, mikä taas mahdollistaa lisääntymiskelpoisten jälkeläisten tuottamisen. Wright kuitenkin katsoo, että osa tarpeista ei ole aitoja, vaan keinotekoisia, johtuen sosiaalisesta paineesta (Ibid., 159). Tämä huomautus muistuttaa hyvin paljon Herbert Marcusen tekemää jakoa aitoihin ja epäaitoihin tarpeisiin, joista jälkimmäiset ovat yhteiskunnan luomia, eivätkä siten lähtöisin yksilöstä itsestään (Marcuse 1968, 21–22). Nämä ovat tärkeitä huomioita tarpeista ja kertovat paljon niiden luonteesta. Aidot tarpeet ovat lähtöisin yksilöistä itsestään, kenties juuri yksilön biologiasta, eikä niitä ole mahdollista luoda eikä myöskään poistaa.

On myös huomattava, että tarve ja puute eivät ole sama asia. Puute voi synnyttää luonteeltaan akuutin tarpeen, ikään kuin aktivoiden jonkin disposition, mutta toisaalta puute voi aivan yhtä hyvin aktivoida jonkin halunkin. On myös mahdollista haluta jotain, mitä tarvitsee, mutta tarpeen syntyminen ei riipu haluista. Nähdäkseni puute on yksinkertaisesti sanottuna jotakin vailla oloa, jota kuvaa ilmaisu ”P on vailla X:ää”. Tuo X voi olla mitä tahansa, elämänkumppanista Oscar-patsaaseen. Mielestäni sama väite ”minulta puuttuu elämänkumppani” voidaan ilmaista yhtä lailla tyytyväisenä tai pettyneenä, riippuen lausujan arvostuksista. Puuteilmaisut ilmaisevat siis asiaintilaa, eivätkä sinänsä mitään muuta. Tarveilmaisut taas saattavat olla sisällöltään normatiivisia, kuten myöhemmin tässä luvussa ehdotetaan.

Tähän liittyen tärkeä erottelu on Garrett Thomsonin (2005, 175) tekemä ero dispositionaalisen ja akuuttiin puutteeseen perustuvan tarpeen välillä. Tämä erottelu perustuu siihen yksinkertaiseen Thomsonin esittämään huomioon, että tarve ravintoon ei katoa syömällä (Ibid.). Dispositionaalinen tarve, tai yksilön dispositio tarvita jotakin asiaa X, on jotain mikä liittyy olennaisesti kyseisen yksilön olemukseen tai biologiaan. Dispositionaalinen tarve ei ole riippuvainen olosuhteista. Elävillä olennoilla on dispositio tarvita ravintoa, eikä tämä dispositionaalinen ravinnontarve ole riippuvainen siitä, kuinka kylläinen tai nälkäinen jokin elävä yksilö kullakin hetkellä on. Kun tunnen nälkää, kehoni ilmaisee ravinnonpuutteen, ja näin tiedän tarvitsevani melko pian ruokaa. Kun ruokailen, nälkäni häviää, sillä saan tyydyttyä hetkelliseen, akuuttiin ravinnonpuutteeseen perustuvan tarpeeni, mutta dispositio tarvita ravintoa selvitäkseni ei ole hävinnyt mihinkään. Tämä on mielestäni erityisen tärkeä huomio, sillä se auttaa erottelemaan erilaisia tarpeen kohteita toisistaan ja toisaalta selittää sen, miksi joidenkin tarpeen kohteiden status saattaa muuttua olosuhteista riippuen. Jos syön todella ison aterian, niin jossain kohtaa ateriointia ravinnonpuutteeseen perustuva tarpeeni tulee tyydytetyksi, ja jos jatkan kuitenkin syömistä, kyse onkin kenties joistain ruokaan liittyvistä haluista, joka saa minut jatkamaan syömistä, vaikkon enää varsinaisesti tarvitsisikaan lisää ruokaa. Toisaalta dispositio tarvita ravintoa ei muutu miksikään.

Dispositio tarvita jotain saattaa ilmetä myös patologisena käyttäytymisenä. Jos jollain toimijalla on esimerkiksi pakonomainen tarve syödä, eikä hän kykene tuntemaan oloaan kylläiseksi, hän saattaa käytännössä katsoen syödä itsensä hengiltä. Hän siis vahingoittaa itseään tyydyttämällä tarpeitaan. Tämä saattaa vaikuttaa käsitteellisesti hyvin kummalliselta. Kuinka on mahdollista vahingoittaa itseään sellaisilla asioilla, joita myös tarvitsee? Ehkä voidaan sanoa, että on biologisesti normaalia syödä tietyn verran tai tarvita tietyn verran ravintoa. Pakonomainen tarve syödä ilmenee tarpeena ylittää se, mikä olisi kyseiselle yksilölle biologisesti normaalia tai tervettä. Toisaalta, on

kyseenalaistettavissa, onko patologinen tarve syödä varsinaisesti tarve lainkaan. Vaikka tässä tapauksessa patologisen käyttäytymisen kohteena on sellainen asia, jota ihmisillä on dispositio tarvita, on täysin mahdollista, että patologinen käyttäytyminen rinnastuu jollain tavalla addiktioihin. Tämä on tosin empiirinen kysymys.

Tämä jako dispositionaalisten ja akuuttien tarpeiden välillä on hyödyllinen myös analyysissä lockelaisesta omistusoikeusteoriasta. Voisi olettaa, että lockelaisessa omistusoikeusteoriassa viitataan (tai tulisi viitata) ensisijaisesti dispositionaalisiin tarpeisiin, sillä ne näyttäisivät mahdollistavan huomattavasti voimakkaamman, tai ainakin pitempiaikaisemman ja laajemman suojan omaisuudelle, eikä omistusoikeudelle tarvitsisi hakea jatkuvasti oikeutusta kunkin tilanteen ja akuutin tarpeen vaatimalla tavalla. Tietyissä mielessä esimerkiksi maanomistuksen oikeuttaminen näyttäisi vaativan perusteekseen nimenomaan dispositionaalisen tarpeen. Dispositio tarvita ravintoa oikeuttaa maanomistamisen, sillä maanomistuksen voidaan katsoa turvaavan ravinnonsaannin tulevaisuudessakin. Mikäli lockelaiset omistusoikeusteoriat perustuisivat tarpeisiin akuutteina puutteina, ne menettäisivät huomattavasti voimaansa, sillä puutteeseen perustuva omistusoikeus mahdollistaisi mielestäni ainoastaan yksinkertaiset hallussapidot, joiden aikana tarve tyydytetään. Toisaalta hyväntekeväisyyteen liittyvät vaadeoikeudet almuihin ja velvollisuus antaa almuja näyttäisivät perustuvan akuuteille tarpeille, jolloin omistusoikeuksien tarkastelu on tilannekohtaisempaa.

Dispositionaalisilla tarpeilla perusteltu omistusoikeus mahdollistaa siis suunnitelmallisuutta ja pitkäjänteisyyttä tarpeiden tyydyttämisen suhteen, eikä tästä ole toisaalta vaikea päästä sellaisiin toissijaisiin tarpeiden tyydyttäjiin, kuten valuuttaan, jotka vain välineellisesti tyydyttävät tarpeita. Seuraavassa alaluvussa tarkastelen

välineellisiä eli instrumentaalisia tarpeita ja kohteisiinsa välittömästi liittyviä, eli kategorisia tai fundamentaalisia tarpeita.

3.2. Tarpeiden kategorisuus, fundamentaalisuus ja instrumentaalisuus

Arkipuheessa esitetään usein tarveilmaisuja, kuten ”tarvitsen ruokaa” ja ”tarvitsen asuntolainan”. Kuinka näin erilaisiin tarveilmaisiin tulisi suhtautua? Tietyissä mielessä tuntuisi kummalliselta väittää, että joku tarvitsee esimerkiksi asuntolainaa itsessään. Jos ajatellaan, että asuntolainalla tarkoitetaan sopimusta asunnon arvoa vastaavan rahamäärän lainaamisesta ja rahalla taas tarkoitetaan valuuttaa, jolla sopimuksen osapuolet uskovat olevan jokin tietty arvo, on asuntolaina tarpeen kohteena hyvin abstrakti. Tarpeen kohteena onkin oikeastaan asunnon tarjoama lämpö ja suoja luonnonvoimia ja muita eläviä olentoja vastaan. Tämä tarve vastaisi hyvin Maslow’n turvallisuutta koskevia tarpeita (ks. Maslow 1943, 276). Esimerkiksi Suomessa asuntolainan saaminen on monesti edellytys pysyvän kodin hankinnalle. Asuntolainaa ei kuitenkaan tarvita sen itsensä vuoksi, vaan sen mahdollistamien asioiden vuoksi.

Tällaisten sekaannuksien välttämiseksi on kirjallisuudessa usein erotettu toisistaan sellaiset tarpeet, jotka kohdistuvat johonkin asiaan suoraan ja sellaiset tarpeet, jotka kohdistuvat johonkin asiaan, jotta jokin toinen asia olisi mahdollista saavuttaa. Tyypillisesti molemmista tapauksista käytetään termiä ”tarve”. Palaan tämän käytännön mielekkyyteen hieman myöhemmin tässä luvussa. Esimerkiksi Waldron erottaa toisistaan *instrumentaalisen* tarpeen ”P tarvitsee X:ää, jotta Y” ja *kategorisen* tarpeen ”P tarvitsee X:ää” (Waldron 2000, 119). Frankfurt puhuu Waldronin tapaan kategorisista tarpeista, mutta instrumentaalisten tarpeiden sijaan hän käyttää termiä tahdonalaiset tarpeet (Frankfurt 1984, 4, 6). Garrett Thomson taas ei käytä johonkin

asiaan suoraan kohdistuvista tarpeista termiä 'kategorinen', vaan puhuu näiden sijaan fundamentaalisista tarpeista (Thomson 2005, 175). Välttääkseni tulkinnalliset ongelmat käsittelen aluksi kunkin filosofin näkemystä käyttäen kuitenkin niitä käsitteitä, joita he itse käyttävät.

Instrumentaalisen tarpeen kohdetta X ei siis tarvita sen itsensä vuoksi, vaan ne ainoastaan mahdollistavat sellaisen asian Y, jonka toteutuminen tai saavuttaminen on jollain tavalla olennaista yksilölle P. Waldronin mukaan kategorinen tarve "P tarvitsee X:ää" taas tarkoittaa suurin piirtein seuraavaa: "X on välttämätön minimiehto sille, että P voi elää siedettävän (engl. *bearable*) ihmiselämän". Hän sanoo tämän luonnehdinnan vastaavan hyvin muita kirjallisuudessa esiintyviä analyysejä tarpeesta, kuten "P:lle aiheutuu haittaa, jos P:ltä puuttuu X" (Miller 1976, 130), "X on se, mitä P haluaisi, mikäli P valitsisi vapaasti ja ilman väärää tietoisuutta (engl. *false consciousness*)" (Marcuse 1968, 21–23) sekä "P:n on saatava X selviytyäkseen, ollakseen terve ja toimiakseen kunnolla" (Griffin 1986, 42). Edellä mainitut analyyssit olivat Waldronin itse muotoilemia. (Waldron 2000, 120.)

Millerin analyysi muistuttaa hyvin paljon von Wrightin luonnehdintaa tarpeesta, sillä von Wrightin mukaan "olento tarvitsee sitä, mitä ilman sen on paha olla." (von Wright 1982, 152). Hän myös toteaa, että hänen oman määritelmänsä lisäksi on olemassa toinenkin yleinen käyttö tarpeelle, jolla ilmaistaan, mitä tarvitaan jonkin tietyn tarkoituksen saavuttamiseksi. Näiden sulauttaminen toisiinsa on hänen mielestään jopa vahingollista. (Ibid., 152–153.) Näin ollen von Wrightin voidaan katsoa pitävän kategorisen tarpeen ja instrumentaalisen tarpeen sekoittamista virheellisenä.

Kategoristen tarpeiden sijaan Thomson kirjoittaa fundamentaalisista tarpeista, jotka ovat Waldronin jaottelun tavoin mahdollisia erottaa instrumentaalisista tarpeista.

Instrumentaaliset tarpeet hän määrittelee hieman samaan tapaan koskemaan sellaisia tilanteita, joissa jotakin asiaa X tarvitaan, jotta olisi mahdollista saavuttaa jokin tavoite, mutta myös tyydyttää jokin halu. Thomsonin mukaan X on tällöin välttämätön ehto sille, että jokin tilanteen kannalta olennainen tavoite toteutuisi, oli tuo tavoite mitä tahansa. Tarpeiden fundamentaalisuudella Thomson tarkoittaa sitä, että tarpeet ovat tietyssä mielessä ohittamattomia, niitä ei voi johtaa muualta, ne eivät riipu olosuhteista ja ne ovat välttämätön ehto sille, ettei yksilölle koidu vakavaa haittaa. (Thomson 2005, 175, 177.) Tämä luonnehdinta taas muistuttaa paljon Millerin (1976, 130) ja von Wrightin (1982, 152) tarpeen määritelmiä, joissa tarpeet liittyvät vakavalta haitalta välttymiseen.

Nähdäkseni jonkin tarveilmaisun eli proposition ”P tarvitsee X:ää”, kategorisuus tai instrumentaalisuus riippuu olennaisesti siitä, millaiseen kohteeseen sillä viitataan. Tarpeen kohteen on oltava kategorisesti *tietynlainen*, jotta tarve kohdistuisi suoraan kohteeseen itseensä. Toisin sanoen niitä ei voida korvata kategorisesti erilaisilla asioilla, mutta saman kategorian sisällä melkein mikä tahansa käy. Ravinnontarve voidaan tyydyttää melkein millä tahansa ravinnonlähteellä, tai tarkemmin sanottuna jonkin yksittäisen ravinteen tarve voidaan tyydyttää millä tahansa sellaisella ravinnoksi kelpaavalla asialla, joka on tuon ravinteen lähde. Samoin makeaa vettä voi saada useassa muodossa ja useasta lähteestä, mutta sitä ei voida korvata millään muulla nestemäisellä asialla. Vesi on tässä mielessä korvaamaton resurssi. Tämän lisäksi jotkin tarpeen kohteet ovat kategorisesti sellaisia, ettei niihin voi kohdistua suoraa tarvetta. Esimerkiksi kukaan ei voi tarvita itselleen myrkyllisiä aineita. Joku voisi todeta, että esimerkiksi salainen agentti saattaa haluta myrkyttää itsensä, jotta ei kiinni jäädessään paljastaisi tietojaan, mutta tällöin on kyse tehtävänsä oikein suorittamisen halusta eikä tarpeesta.

Tästä herää kysymys, voivatko jotkin asiat olla kulttuurisesti tarpeen kohteita ja voiko toisaalta kulttuuri tehdä mahdottomaksi jonkin asian tarpeen kohteena olemisen. Voiko uskovainen tarvita jotakin puhtaussääntöjen vastaista ruokaa? Vaikuttaako ympäristö ja kasvatustarpeisiin siinä missä perimäkin? Lienee selvää, että esimerkiksi muslimilla on erityisen hyvä syy pitää parempana proteiininlähteenä jotakin muuta eläintä kuin sikaa, mutta toisaalta tuntuisi kummalliselta väittää, ettei muslimi tarvitse sianlihaa, jos mitään muuta ravintoa ei ole saatavilla nyt eikä lähitulevaisuudessa. Tässä mielessä biologia ohittaa kulttuuriset tavat ja tottumukset, ja kulttuuriset tekijät ovat tarpeisiin nähden toissijaisia toiminnan perusteita.

Mahdolliset tarpeen kohteet riippuvat siis viime kädessä tarpeenalaisen yksilön omista tiloista ja biologiasta. Olosuhteilla on myös vaikutusta, mutta olosuhteet rajoittavat lähinnä sitä, millaisia mahdollisia tarpeen kohteita on juuri nyt saatavilla. Näyttäisi siis siltä, että jotkin tarveilmaisut muuttuvat automaattisesti instrumentaalisiksi, mikäli ilmaisen kohteena on sellainen asia, joka ei suoraan vaikuta yksilön tilaan tai ole yhteydessä tämän biologisiin ominaisuuksiin. Näin ollen, mikäli ilmaisen tarvetta asuntolainaan, ilmaisuun kuuluu ikään kuin sulkeissa jonkinlainen käsitys siitä, millaisen tarpeen tyydyttämiseen asuntolainaa käytetään. Koska asuntolaina ei itsessään lämmitä tai suojaa minua, mutta se mahdollistaa asunnon hankkimisen, ja asunto itsessään tarjoaa tarvitsemaani lämpöä ja suojaa, asuntolainan tarpeeni on instrumentaalinen.

Frankfurtin mukaan osa tarpeista on yksilön omasta tahdosta riippuvia eli tahdonalaisia (engl. *volitional needs*). Tahdonalaiset tarpeet ovat myös riippuvaisia jostakin halusta, ja tämän halun tyydyttäminen puolestaan aiheuttaa tarpeen johonkin. (Frankfurt 1984, 4.) Tahdonalaiset tarpeet eroavat kategorisista tarpeista. Niillä hän tarkoittaa sellaisia tarpeita, joiden muodostumiseen yksilö ei voi tahdollaan vaikuttaa ja joita hänen on

pakko pyrkiä tyydyttämään (Frankfurt 1984, 6). Frankfurtin käsitys tahdonalaisista tarpeista muistuttaa tältä osin hyvin paljon instrumentaalisia tarpeita.

Tästä kuitenkin herää kaksi toisilleen vastakkaista, mutta yhtä lailla mielenkiintoista kysymystä, jotka ovat mielestäni jääneet hieman vähemmälle huomiolle. Ensinnäkin, on mielekästä kysyä, onko instrumentaalisia tarpeita lainkaan olemassa? Tämän voisi muotoilla toisinkin, nimittäin ovatko instrumentaaliset tarpeet lainkaan tarpeita, vai onko kyseessä ainoastaan käsitteellinen sekaannus? Esimerkiksi Frankfurtin vapaat tahdonalaiset tarpeet muistuttavat hyvin paljon aiemmin kuvaamiani instrumentaalisia tarpeita, mutta ei ole lainkaan selvää, onko näiden osalta lainkaan kyse varsinaisesti tarpeesta. Instrumentaalisen tarpeen kohteena voi olla periaatteessa mitä tahansa, eikä instrumentaalisen tarpeen 'tarpeella' tarkoiteta esimerkiksi jotakin, ”jota ilman olennon on paha olla” (ks. von Wright 1982, 152), vaan pikemminkin instrumentaalisen tarpeen kohteen loogista edellyttämistä jonkin toisen, periaatteessa millaisen tahansa päämäärän saavuttamiseksi.

Kenties ”P tarvitsee X:ää, jotta Y” olisi syytä ilmaista pikemminkin muodossa ”X:n saavuttaminen on välttämätöntä Y:n toteutumiselle”. Samoin voisi ajatella, että instrumentaalisisella tarpeella ilmaistaan tosiasiasa jonkin puutteen täyttämistä: ”P:llä on puute X:stä, ja X:n saavuttamiseksi on välttämätöntä, että Y”. Tällainen muotoilu toimisi kuitenkin edelleen toiminnan perusteena, mutta sillä ei olisi samanlaista normatiivista painoarvoa kuin varsinaisella tarpeen käsitteellä. Voisi siis ajatella, että instrumentaalinen tarve ilmaisee aina jonkin puutteen, tavoitteen tai toiveen lisäksi sellaisen keinon, jonka uskotaan täyttävän nuo puutteet, tavoitteet tai toiveet. Instrumentaalisen tarpeen ilmaiseminen olisi siten aina enemmänkin väitelause siitä, mitä edellytetään, jotta Y.

Toiseksi, on myös aivan yhtä mahdollista kysyä, ovatko kaikki tarpeet, siis myös kategoriset tarpeet, lopulta kuitenkin instrumentaalisia? Tässä tapauksessa erottelu kategoristen tarpeiden ja instrumentaalisten tarpeiden välillä olisi virheellinen. Kuten Waldronkin toi artikkelissaan esiin, on kategoriselle tarpeelle ”P tarvitsee X:ää” monenlaisia kuvauksia (Waldron 2000, 120). Useimmat näistä kuvauksista näyttivät kuitenkin sisältävän jonkinlaisen väittämän siitä, mitä seuraa, jos tarvetta ei tyydytetä. Toisin sanoen kaikkiin väitteisiin ”P tarvitsee X:ää” voisi ajatella sisältyvän implisiittisesti jonkinlainen ”... jotta Y” -väite. Frankfurt kuvaa tätä ongelmaa hyvin huomauttaessaan, että kun väitetään jonkun tarvitsevan jotakin (eli esitetään väite ”P tarvitsee X:ää”), on kyettävä tarkentamaan *mitä varten* jotakin tarvitaan. Hän toteaa kaikkien tarpeiden olevan ehdollisia siinä mielessä, että mitään ei tarvita, ellei se ole välttämätön ehto jonkin tietyn päämäärän saavuttamiseksi. (Frankfurt 1984, 3). Kuten Goodin asian toteaa, mitään ei tarvita suoraan (engl. *simpliciter*), vaan ainoastaan jotakin tarkoitusperää varten (Goodin 1985, 615).

Mielestäni kategorisissa tarveilmauksissa on kuitenkin sellainen rajoitus, että Y:n tilalla ei voi olla aivan mitä tahansa. Y voi liittyä esimerkiksi selviytymiseen, vakavan haitan välttämiseen tai jossain laveammassa mielessä ihmisarvoisen elämän edellytysten täyttymiseen. Näille rajoituksille lienee yhteistä myös se, mitä Thomson tarkoittaa haitan kärsimisen ohittamattomuudella (engl. *inescapability*) (Thomson 2005, 175). Fundamentaalisten tarpeiden ohittamattomuus johtuu Thomsonin mukaan siitä, että tarpeen tyydyttäminen on kausaalisesti välttämätöntä, mikäli haluaa välttää jonkin vakavan haitan. Tämä tarkoittaa sitä, että tarpeen tyydyttämättä jättämisen ja kärsimyksen välillä on kausaalinen yhteys ja tätä yhteyttä ei ole mahdollista ohittaa. Tarpeen tyydyttämättä jättämisestä siis seuraa välttämättä kärsimystä. (Ibid., 176–177.) Thomson sanoo, että ”käyttäessämme käsitettä ’tarve’, hyödynnämme ajatusta

luonnollisesta välttämättömyydestä (engl. *natural necessity*) asettaaksemme käytännön vaatimuksia.” (Thomson 2005, 177).

Keskusteluun tarpeista ja niiden luonteesta liittyy myös olennaisesti kysymys siitä, mikä on *riittävästi*. Ovatko yksilön tarpeet tyydytetty silloin, kun tämä on saanut välttämättömän minimin selviytyäkseen hengissä, vai onko yksilölle taattava riittävästi resursseja, jotta tämä pystyy *kukoistamaan*? Riittävyyden subjektiivisuus ja yksilöllisyys tekevät kysymyksestä erityisen hankalan, ja jonkinlaista rajanveto-ongelmaa onkin lähes mahdoton välttää.

Uskoakseni Thomson näyttäisi tietystä mielessä väistävän tämän ongelman sillä, että hän erottaa fundamentaaliset tarpeet (2005, 175) niin sanotuista perustarpeista ja minimitarpeista, jotka kytkeytyvät jollain tavalla selviytymiseen. Tätä erottelua Thomson ei tarkemmin perustele, mutta oletan sen perustuvan siihen, että perustarpeiden ja minimitarpeiden voisi katsoa liittyvän juuri selviytymisen kaltaisiin käsitteisiin, joissa on otettava kantaa siihen, mikä on riittävästi kullekin yksilölle. Esimerkiksi Waldron pitää selviytymiseen, siis kuoleman välttämiseen, vetoamista hankalana (vaikka jotkut voisivat ajatella selviytymisen käsitteen lisäävän konkretiaa keskusteluun), koska tällöin altistuu esimerkiksi kysymyksille siitä, kuinka todennäköinen kuoleman uhka on, ja mikä on normaali elinajanodote ja kuolleisuus (Waldron 2000, 120). Nähdäkseni fundamentaalisen tarpeen käsite välttää tämän ongelman, sillä ensinnäkin kyseessä on dispositio, ja siten jonkin olennon dispositio tarvita jotain on kvalitatiivinen ominaisuus, kun taas minimitarpeen käsite vaatii jonkinlaisen kvantitatiivisen määritelmän, jota on huomattavasti vaikeampi tarjota. Toisin sanoen fundamentaalisen tarpeen käsite ei suoraan vaadi käsitystä siitä, mikä on riittävästi. Tämä ongelman väistäminen onnistuu etenkin siinä tapauksessa, että kaikki fundamentaaliset tarpeet käsitetään dispositionaalisiksi.

4. TARPEIDEN JA HALUJEN EROTTAMINEN TOISISTAAN

Locken kirjoituksista löytyy viittauksia tarpeisiin, vaikkakaan hän tarpeen käsitettä suoraan paljon käytäkään. Hän toteaa maapallon resurssien olevan tarkoitettu ihmisten tueksi ja mukavuudeksi (II, §26), mutta vaikka mukavuudet muistuttavatkin halujen eivätkä tarpeiden kohteita, ei ole selvää, tarkoittiko Locke tällaista jakoa tehtäväksi. Uskoakseni hän käytti niitä jossain määrin keskenään sekaisin. Tarpeiden ja halujen erottaminen on melko modernia, eikä sitä löydy suoraan esimerkiksi Lockelta.

Tarpeen ja halun erotteluun on monta syytä. Esimerkiksi von Wrightin mukaan emme tarvitse kaikkea, mitä haluamme, emmekä halua kaikkea, mitä tarvitsemme. Näin ollen halun ja tarpeen käsitteillä ei ole samaa alaa. (Von Wright 1982, 157.) Lisäksi, Griffinin mukaan jotakin asiaa on mahdollista tarvita ainoastaan, mikäli tarvitsee mitä tahansa sen kanssa identtistä asiaa. Toisin sanoen, jos tarvitsen jonkun tietyn omenan tyydyttämään ravinnontarpeeni ja tämä omena kloonattaisiin siten, että omenan klooni olisi täsmälleen samanlainen fyysisiltä ominaisuuksiltaan kuin alkuperäinen omena, tarpeeni kohdistuisi kumpaan omena tahansa. Minulla ei olisi perustetta, ainakaan tarpeisiin vedoten, väittää vain toisen omenan olevan ravinnontarpeeni kohde. Tämä taas ei päde haluihin. On mahdollista haluta jotain asiaa, mutta olla haluamatta jotain sen kanssa identtistä asiaa. (Griffin 1986, 41.) Voin haluta jotain tiettyä omenaa, mutta olla haluamatta sen kanssa fyysisiltä ominaisuuksiltaan identtistä omenaa, perustuen esimerkiksi arvoihini. Saattaa esimerkiksi olla, että pidän kloonaamista jumalanpilkkana. Nämä von Wrightin ja Griffinin huomiot lienevät tärkeimpiä ja perimmäisimpiä syitä erottaa tarpeet ja halut toisistaan, riippumatta vielä mistään muista tekijöistä. On kuitenkin tarkisteltava vielä *miksi* niillä ei ole samaa alaa ja *miksi* on mahdollista olla haluamatta jotakin, mikä on identtinen jonkin toisen halutun asian kanssa.

Tarpeet näyttäisivät olevan luonteeltaan ohittamattomia. Tämä tarkoittaa myös sitä, että minkään toisen tarpeen tyydyttäminen tai toisen tarpeen kohde ei voi tyydyttää kyseessä olevaa tarvetta, eikä ketään tule vaatia luopumaan tarpeestaan, tai tarvitsemaan jotain muuta, kuin mitä hän tarvitsee (Thomson 2005, 175, 177.) Ne ovat essentiaalisia⁸ siinä mielessä, että tietyn tyyppisillä olennoilla on yleensä, suurin piirtein tietynlaiset tarpeet, ja toisaalta niiden tarpeiden alaisena oleminen saattaa määrittää sitä, millainen olento on kyseessä (Ibid., 177). Tarpeet lienee syytä myös ymmärtää fundamentaalisina ja siten dispositionaalisina, eikä ainoastaan yksittäisinä puutteina. Tarpeet ovat objektiivisia siitä yksinkertaisesta syystä, että ne ovat havaittavissa ja siten, ainakin periaatteessa, mitattavissa oleva asia. (Ibid., 175.) Oletettavasti Thomson tarkoittaa tarpeiden havaittavissa olemisella ja mitattavuudella jotain samantapaista kuin mitä von Wright tarkoitti puhuessaan kukoistamisen ja viihtymisen käsitteiden fysionomisuudesta (von Wright 1982, 153–154).

Tarpeiden mitattavuus näyttäisi tekevän tarpeista objektiivisia. Von Wrightin (Ibid., 152) määritelmä tarpeesta (”olento tarvitsee sitä, mitä ilman sen on paha olla.”) nostaa kuitenkin esiin kysymyksen tarpeiden mahdollisesta subjektiivisuudesta. Se, mitä ilman jonkin olennon on paha olla, voi vaihdella yksilöllisesti paljonkin. On kuitenkin muistettava, että fundamentaaliset tarpeet ovat dispositionaalisia. Esimerkiksi kaikilla normaalisti toimivilla ihmisillä on ravinnon tarve. Se, kuinka paljon kukakin tarvitsee ravintoa, vaihtelee hieman yksilöittäin, mutta tarve tietynlaiseen ravintoon on koko ihmislajille yleistä. On mahdollista, että tarpeen kokemukset ovat yksilöllisiä ja niihin reagointi subjektiivista, mutta itse tarpeen ilmaantuminen ja tarpeen ilmaantumisen mahdollisuus ovat objektiivisia ominaisuuksia. Halut taas näyttäisivät olevan subjektiivisia, sillä halujen kohteena voi olla lähes mitä tahansa, eikä ole selvää,

⁸ Tässä yhteydessä essentiaalisen käsitettä käytetään oletettavasti merkityksessä ’lajityypillinen’ tai ’jollekin lajille ominainen’, erotuksena jonkin yksilön olemuksesta, joka taas erottaa tämän muista yksilöistä.

millainen suhde halun kohteella on esimerkiksi yksilön hyvinvoinnin kanssa. Halut voivat vaihdella paljon myös kulttuurista toiseen. Esimerkiksi halu katsella televisiota iltaisin saattaa olla joissain kulttuureissa vieras (vaikka televisioita olisi saatavillakin).

Voisi siis todeta, että tarpeet ovat merkittävä tiedon lähde, nimittäin siitä, millaisia tavoitteita tai päämääriä yksilöiden on käytännöllisesti katsoen syytä itselleen asettaa. Thomsonin mukaan tarpeet antavat meille perusteita jopa siihen, kuinka meidän *tulisi* toimia (Thomson 2005, 175). Niissä näyttäisi olevan normatiivinen komponentti. Tarpeilla on niin voimakas kytkös yksilön hyvinvointiin ja selviytymiseen, että Thomson kutsuu sitä luonnolliseksi välttämättömyydeksi (engl. *natural necessity*), joka asettaa käytännön pakon toimia niiden mukaisesti (Ibid., 177). Kyseessä ei siis ole pelkkä yleinen preferenssi toimia tietyllä tavalla, vaan yksilöiden on toimittava tarpeidensa vaatimalla tavalla, tai he kärsivät vakavaa haittaa. Tarpeilla on siis merkittävää episteemistä, kognitiivista ja jopa normatiivista voimaa. Nähdäkseni ne tarjoavat käytännöllisiä toimintaohjeita kaikille eläville olennoille.

Tarpeet eivät kuitenkaan ole ainoa tekijä, jotka ohjaavat elollisten olentojen, tai ainakaan ihmisten toimintaa. Halut ovat myös merkittävä motivaation ja toiminnan aloittamisen lähde. Ne suuntaavat myös huomiotamme, ja joskus ne tuntuvat ajavan ohi tarpeista, tai vaikuttavat siihen, millä tavalla tyydytämme tarpeemme, joskus yksilön kannalta haitallisellakin tavalla. Tarpeiden kaltaisesti myös halut voivat aiheuttaa kokijalleen voimakkaitakin aistimuksia ja tunteita. Kuitenkin, Von Wrightin mukaan esimerkiksi nälän tuntemukset eivät ole sinänsä vielä haluja tai tarpeita, vaan ”ne ovat pikemminkin eräänlaisia *aistimuksia*, jotka herättävät *halun* tyydyttää *tarve*.” (Von Wright 1982, 156). Aistimukset, kuten nälkä, ovat siten von Wrightin mukaan *tarvesignaaleja* (Ibid.).

Mutta voiko jokin olennainen tarve jäädä tyydyttämättä, mikäli halua herättävää aistimusta ei synny? Esimerkiksi joillain vanhuksilla saattaa olla vaikeuksia saada ruokahalua syntymään, vaikka heillä onkin dispositio tarvita ravintoa. Samoin biologian (tai geenien) kannalta voidaan ajatella olevan tarve lisääntyä, joka ilmenee yksilöille seksuaalisina tarpeina, mutta jokainen ei välttämättä tunne seksuaalisia haluja. Tarpeilla ja haluilla näyttäisi olevan yhteys, ja tietyissä mielessä onkin houkuttelevaa ajatella, että ainakin joissain tapauksissa tarvitaan halu tyydyttää tarve, jotta tarpeen tyydyttäminen olisi mahdollista. Tällaisissa tapauksissa halu olisi yksilön toiminnan aloittava toiminnan peruste. Tällaiset esimerkit eivät toisaalta kuvaa kovin hyvin sitä, miten jokin organismi toimii normaaliolosuhteissa. Kyseessä on pikemminkin poikkeustapaus, jos organismi ei halua ravintoa, eikä toimi tarpeidensa mukaisesti. Tällaiset tapaukset ovat luonteeltaan patologisia, eivätkä siinä mielessä sovi kuvaukseksi siitä, miten organismit normaalisti käyttäytyvät. Tämän lisäksi on mahdollista, että yksilö ei halua välittömästi toimia tarpeidensa mukaisesti, mutta lopulta tarve pakottaa yksilön toimimaan.

Toisin kuin tarpeet, halut ovat uskoakseni ohitettavissa, ainakin teoriassa. Kenties jotkin halut on vaikea tai lähes mahdoton ohittaa, mutta tämä ei liity niinkään halujen luonteeseen tai pakottavuuteen sinänsä, vaan esimerkiksi yksilön omiin sisäisiin tiloihin, tahdonheikkouteen tai kultivoitumiseen. Se, että jokin halu on vaikea ohittaa, ei kerro vielä mitään siitä, onko halun kohde hyödyksi vai haitaksi yksilölle. Esimerkiksi voimakas addiktio heroiniin voi olla joillekin yksilöille täysin mahdoton ohittaa ja yksilö on valmis menemään äärimmäisyyksiin saakka saadakseen haluamaansa huumetta, mutta yksilö joutuu addiktionsa vuoksi kärsimään molemmissa tapauksissa, sai hän heroinia tai ei.

Lievemmissä tapauksissa yksilön on mahdollista vastustaa halujensa aiheuttamia kiusauksia, etenkin jos halun kohde on lopulta haitaksi yksilölle. On siis mahdollista

kiinnittää huomionsa toisaalle, ehkä toisiin, parempiin haluihin, tai toimia toisenlaisten toiminnan perusteiden mukaisesti. Esimerkiksi jollekin periaatteen ihmiselle viinilasillinen ei olisi juurikaan haitaksi, ja vaikka useilla muilla tällaisia haluja onkin, tämä kyseinen yksilö jättää viinilasini juomatta seuratessaan periaatteitaan, kuten raittiusihannetta. Halujen suhteen voimme siis pohtia ja tarkastella toimintamme perusteita ja toimia toisinkin, mutta tarpeiden kohdalla tämä ei ole mahdollista, ainakaan ilman vakavia seurauksia. On tosin huomattava, että myös halujen laiminlyömisellä, etenkin jos laiminlyöminen on jatkuvaa, voi olla vakavia seurauksia yksilön hyvinvoinnille ja mielenterveydelle. Halujen tyydyttämättä jättäminen ei kuitenkaan uskoakseni ole välitön syy esimerkiksi kuolemaan, sillä sellaisessa tilanteessa kyseessä olisi jälleen tarve. Jos väittämä ”tarvitsen ajanviettoa rakkaitteni parissa, tai kuolen” todella pitää paikkansa, kyseessä on tarveilmaisuus, eikä silloin kyse ole enää halusta, vaikka lievemmissä tilanteissa ajanvietto rakkaitten kanssa olisikin halun kohde.

Halut eivät näyttäisi olevan essentiaalisia siinä mielessä kuin Thomsonin mielestä tarpeet ovat (Thomson 2005, 177). Halu juoda viiniä, ratsastaa hevosella auringonlaskuun tai perustaa permakulttuuriin perustuva kommuuni Lapin erämaille ei ole samalla tavalla ketään olentona määrittävä ominaisuus kuin tarve saada ravintoa. On totta, että tällaisten halujen kokeminen voi määrittää jotakuta henkilönä, ja olla merkittävä osa tämän persoonaa, mutta hänen *ihmisyytensä* ei riipu *juuri näistä* haluista. Halut, kuten ihanteetkin, voivat muuttua elämän aikana, tai olla hyvinkin hetkellisiä. Tällaisten halujen toteutumatta jääminen ei estä ketään yksilöä toimimasta tai olemasta sellaisena olentona, kuin on (Ibid.). Mielestäni edes se ei ole selvää, että halujen kokeminen ylipäänsä olisi joillekin olennoille määrittävä tekijä. Esimerkiksi ihminen, joka ei koe minkäänlaisia haluja, ei vaikuttaisi olevan yhtään sen vähempää ihminen kuin kukaan muukaan, mutta edellä mainittuja tarpeita tämän on kuitenkin tyydytettävä

voidakseen säilyä hengissä. Jos halujen kokeminen olisi välttämätön ehto ihmisenä olemiselle, siinä tapauksessa esimerkiksi onnettomuuden tai vakavan masennuksen seurauksena täysin haluttomaksi muuttunut henkilö ei olisi enää ihminen.

5. TARPEIDEN ETUSIJAPERIAATE

Tarpeita ja haluja koskevassa kirjallisuudessa esitetään usein huomio tarpeiden moraalista pakottavuudesta tai ensisijaisuudesta muihin toiminnan perusteisiin nähden (ks. esim. Thomson 2005, 175; Braybrooke 2005, 210; Assiter & Noonan 2007, 173). Nämä muut toiminnan perusteet voivat oletettavasti olla esimerkiksi haluja, joiden on tässä työssä esitetty olevan subjektiivisia ja myös (tahdonalaisellekin) muutokselle alttiita, verrattuna melko muuttumattomiin, universaaleihin ja objektiivisesti havaittavissa oleviin sekä ohittamattomiin tarpeisiin. Artikkelissaan ”Necessity and Desire” Harry G. Frankfurt nimeää tämän tarpeiden ja halujen moraalisen järjestyssuhteen etusijaperiaatteeksi (engl. *principle of precedence*):

[*Etusijaperiaate*]: ”Kun A tarvitsee joitain, mitä B haluaa mutta ei tarvitse, A:n tarpeen tyydyttäminen on tällöin prima facie moraalisesti ensisijaista B:n halujen tyydyttämiseen nähden.” (Frankfurt 1984, 3).

Käytännössä tämä tarkoittaa sitä, että aina tilanteessa, jossa on kahden toimijan välinen ristiriita liittyen samaan resurssiin, sillä toimijalla, jolla kohdistuu tarve resurssiin, on etuoikeus tuohon resurssiin, mikäli toisella on pelkästään haluun perustuva intressi tuohon resurssiin. Tästä huolimatta Frankfurt toteaa, että joissain tilanteissa on täysin järkevää laittaa halut tarpeiden edelle. Jos esimerkiksi vakavasti sairas henkilö haluaa käyttää vähät rahansa ennemmin kauan aikaa haluamaansa huviristeilyyn sen sijaan, että

käyttäisi rahansa elinikää pidentävään leikkaukseen, on tämä Frankfurtin mukaan täysin ymmärrettävää. (Frankfurt 1984, 1.)

Mielestäni ei kuitenkaan ole selvää, että Frankfurtin antama esimerkki kyseenalaistaisi etusijaperiaatteen. On mahdollista, että tuo vakavasti sairas henkilö todella tarvitsi (jossain laeassa merkityksessä) huviristeilyä elääkseen sellaista elämää, jota hän pitää mielekkäänä ja merkityksellisenä. Tämä väite vaatii kuitenkin tueksen melko epätarkan määritelmän tarpeille ja niiden kohteille, joten sitä ei välttämättä ole syytä ottaa huomioon. Tärkeämpi huomio on se, että mikäli Frankfurtin esimerkkiä muokattaisiin hieman, ja kyseessä olisikin kaksi vakavasti sairasta henkilöä, joista vain toisen suunnitelma (huviristeily tai leikkaus) on toteutettavissa resurssien niukkuudesta johtuen, on nähdäkseni selvää, että leikkausta suunnittelevalla on voimakkaampi vaade käyttää resursseja elämänsä pidentämiseen. Tässä ei ole täysin kyse siitä, mikä on kenenkin mielestä järkevää rahankäyttöä, vaan siitä, mihin kullakin on *oikeus*. Toisaalta jos palataan Frankfurtin omaan esimerkkiin, tilanne ei muutu sikäli, että kyseessä on yhden ihmisen päätös siitä, mihin omat resurssinsa haluaa käyttää (joku voisi toki huomauttaa, että on velvollisuus suojella myös omaa elämäänsä, mutta tässä yhteydessä en ota siihen kantaa). Vakavasti sairas henkilö ei polje omia oikeuksiaan valitessaan huviristeilyyn, ja ulkopuolinen voi kenties ymmärtääkin tämän motiivit valita huviristeily leikkauksen sijaan, mutta tämä ei kerro mitään tarpeiden ja halujen välisestä ensisijaisuussuhteesta, sillä kyseessä ei ole distribuutiutilanne, jossa vedotaan oikeudenmukaisuuteen.

Frankfurt myöntääkin, ettei hänen edellä mainitussa esimerkissään ole vielä riittävästi voimaa osoittamaan, että halut voisivat olla missään tilanteessa *moraalisesti* ensisijaisia tarpeisiin nähden. Hän kuitenkin toteaa, että *kaikki* tarpeet eivät sisällä sellaista moraalista komponenttia, jonka nojalla tarve olisi ensisijainen haluihin nähden.

Frankfurt tarjoaa toisenkin esimerkin. Jos joku olisi täyttämässä ristisanatehtävää ja hänellä olisi vaikeuksia keksiä jotakin sanaa, voisi ajatella, että kyseinen henkilö tarvitsisi sanakirjaa avukseen. Frankfurtin mukaan tuo tarve olisi kuitenkin moraaliltaan sen verran vähäpätöinen, ettei olisi kovinkaan vaikea keksiä esimerkkiä jostain halusta, jolla olisi vähintään yhtä paljon moraalista voimaa. Tarve saattaa olla täysin merkityksetön, mikäli se päämäärä, johon pyrkimisestä tarve nousee, on myös merkityksetön. (Frankfurt 1984, 1–2.)

Tarveväitteet tarvitsevat Frankfurtin mukaan aina myös tarkemman selvityksen siitä, mitä varten jotakin tarvitaan tai mitä ilman joku ei voi olla. Hänen mukaansa ”mitään ei tarvita, ellei se ole välttämätön ehto jonkin päämäärän saavuttamiseksi.” (Ibid., 2.) Hän myös katsoo, että tarpeen tyydyttämisen moraalinen merkitys perustuu ainoastaan sen päämäärän moraaliseen merkitykseen, joka alun perin synnyttikin tarpeen. Siten vaikuttaisi siltä, että ”tarpeiden tyydyttämiseksi ei voida antaa mitään systemaattista moraalista etusijaa halujen tyydyttämiseen nähden.” (Ibid.) Näin ollen ainakin väite *kaikkien* tarpeiden ensisijaisuudesta haluihin nähden olisi mahdollista kyseenalaistaa.

Frankfurtin johtopäätös on mielestäni uskottava, mutta ei kuitenkaan kovin mielenkiintoinen tai hyödyllinen. Kenties johtopäätöstä voisi pitää virheellisenäkin, sillä vaikka Frankfurtin argumentti vaikuttaa sinänsä validilta, hänen oletuksissaan tarpeista ja niiden luonteesta on tiettyjä puutteita. Ne ovat puutteellisia ainakin kahdesta erillisestä syystä. Ensinnäkin, ongelmana on se, että Frankfurt näyttää sallivan tarpeen kohteeksi periaatteessa *mitä tahansa*. Tämä ei kuitenkaan sovi yhteen sen kanssa, mitä aiemmin tässä työssä on käsitelty. Näyttäisi itse asiassa siltä, että tarpeen kohteeksi kelpaa vain tietyin kriteerein valikoitunut joukko asioita, jotka ovat tarpeen kohteita johtuen sellaisista syistä, joihin yksikään toimija ei pysty itse vaikuttamaan. Toiseksi, Frankfurt käsittelee sekä instrumentaalisia että kategorisia tarpeita yhtä lailla aitoina

tapauksina tarpeista, vaikka ei ole lainkaan selvää, että instrumentaaliset tarpeet ovat varsinaisesti tarpeita. Onko tämän jälkeen kuitenkaan mielenkiintoista todeta, että kaikki tarpeet eivät ole moraalisesti ensisijaisia haluihin nähden, tai että näin ei ainakaan voi systemaattisesti päätellä? Frankfurt toteaa, että *haitan* käsite erottaa sellaiset tarpeet, joita myös etusijaperiaate koskee, muista tarpeista (Frankfurt 1984, 6). Kuten yllä todettiin, fundamentaalisten tarpeiden tyydyttämättä jäämisellä ja vakavan haitan kärsimisellä on kausaalinen yhteys (ks. Thomson 2005, 175).

Fundamentaalisia tarpeita voitaneen siis edelleen pitää ensisijaisina haluihin nähden. Näin ollen esimerkiksi tilanteet, joissa katsomme yksilöllä olevan voimakas velvollisuus auttaa tarjoamalla omia resurssejaan niille, joilta elintärkeät resurssit sillä hetkellä syystä tai toisesta puuttuvat (ja jotka eivät itse kykene niitä hankkimaan, mikäli omaksutaan lockelainen hyväntekeväisyyskäsitelmä) liittyvät monesti siihen, että sama resurssi itsellä tyydyttäisi pelkästään haluja, kun taas jollain toisella ne tyydyttäisivät tarpeita. Nähdäkseni Frankfurtin etusijaperiaate koskee sellaisenaan kuitenkin vain vapaana olevia resursseja, joita ei olla vielä otettu haltuun ja muutettu omaisuudeksi. Tämä rajaa periaatteen sovellusala melko paljon ja tekee siitä enemmän historiaan kuin nykyhetkeen suuntautuneen. Seuraavassa luvussa kuitenkin tarkastelen erilaisia vaihtoehtoja, joiden perusteella jo olemassa olevat haluperustaiset omistusoikeudet olisi mahdollista purkaa, mikäli tarveperustaisia vaateita ilmaantuu.

6. TARPEIDEN ENSISIJAISUUS HALUIHIN NÄHDEN

Tähän mennessä olen esitellyt ja pohtinut sitä mahdollisuutta, että alkuperäisen haltuunoton tilanteissa tarveperustaiset intressit ovat etusijalla haluperustaisiin intresseihin nähden. Tämä ajatus perustuu etusijaperiaatteeseen. Näyttäisi kuitenkin

siltä, ettei kiinteää omaisuutta ole enää pitkään aikaan voinut hankkia itselleen samassa merkityksessä kuin alkuperäisen haltuunoton kohdalla tarkoitetaan. Kenties John Locken elinaikana oli vielä luonnontilaisia alueita esimerkiksi Amerikassa (ks. II, §36), mutta nykyään erityisesti maaomaisuuden hankkiminen omaisuuden työteorian mukaisesti lienee mahdotonta. Mikäli etusijaperiaatteen oletetaan pätevän ainoastaan vapaana oleviin resursseihin, sen soveltamisala saattaa jäädä niin kapeaksi, ettei sillä ole käytännön merkitystä.

Toisaalta lockelaisessa omistusoikeuskeskustelussa ei ole selvää, onko sellainen tilanne (moraalisesti) mahdollinen, ettei mitään jaettavaa enää ole jäljellä. Keskustelua on käyty etenkin lockelaisesta riittävyysrajoituksesta, eli velvollisuudesta jättää muille riittävän paljon ja yhtä hyvää omaisuutta haltuun otettaessa (ks. II, §27; Nozick 1974, 179). Robert Nozick on esittänyt niin sanotun vetoketjuargumentin (engl. *zipper argument*) (ks. esim. Oksanen 1997, 12), jonka avulla hän osoittaa, että mikäli riittävyysrajoitus ei enää päde, se ei ole koskaan pätenytäkään. Tämä johtuu siitä, että ensimmäistä riittävyysrajoitusta rikkovaa omaisuuden haltuunottoa on edeltänyt omaisuuden haltuunotto, joka jätti seuraavan mahdollisen haltuun ottajan sellaiseen asemaan, ettei tällä ollut enää oikeutusta omaisuuden haltuunotolle. Tässä mielessä myös edeltävä haltuunotto oli vailla oikeutusta, sillä se rajoitti muiden mahdollisuuksia haltuunottoihin. Saman säännön nojalla päästään aina ensimmäiseen omaisuuden haltuunottoon, jossa epäoikeutetusti jätetään muut siihen asemaan, ettei riittävyysehtoa rikkomatta enää voida oikeuttaa omaisuuden haltuunottoa. Näin ollen riittävyysrajoitusta on rikottu aina ensimmäisestä alkuperäisestä haltuunotosta lähtien. Tämä perustuu Nozickin mukaan kuitenkin tiukkaan riittävyysrajoituksen tulkintaan ja hän ehdottaakin heikompa tulkintaa siitä. (Nozick 1974, 176.)

Tässä yhteydessä en kuitenkaan tarkastele riittävyysrajoitusta ja sen ongelmallisuutta sinänsä, vaan käsittelen sitä mahdollisuutta, että myös jo olemassa olevat omistusoikeudet olisi mahdollista purkaa etusijaperiaatteen nojalla. Tässä luvussa pohdinkin jonkinlaisen omistusoikeuksien purkuperiaatteen mahdollisuutta. Tämän periaatteen nojalla, oikeiden olosuhteiden vallitessa, olisi perusteltua purkaa jokin olemassa oleva omistusoikeus ja asettaa omaisuuden kohteena ollut resurssi uudelleenjaettavaksi etusijaperiaatteen mukaisesti.

Purkuperiaatteen muodostaminen on tarpeen, sillä etusijaperiaatetta ei voida nähdäkseni suoraan soveltaa jo muodostettuihin omistusoikeuksiin. Esimerkiksi Nozickin mukaan yksityisiä omistusoikeuksia ei tule loukata, vaikka tarkoitusperät olisivatkin hyviä (Nozick 1974, 168–169). Etusijaperiaate näyttäisi koskevan vain vapaana olevia resursseja. Kuten riittävyysrajoituskeskustelusta käy ilmi, vapaana olevia resursseja ei ole enää kovin paljon jäljellä hankittavaksi omaisuuden työteorian tarkoittamalla tavalla. Näin ollen etusijaperiaatteen vaikutusala jää hyvin kapeaksi. Esittelen tässä luvussa kaksi erilaista vaihtoehtoa purkuperiaatteeksi: heikon ja vahvan. Heikko purkuperiaate perustuu Locken vaatimukseen hyväntekeväisyydestä (ks. I, §41–§42) ja vahva purkuperiaate perustuu epäoikeudenmukaisuuden luonteeseen. Heikon purkuperiaatteen muodostaminen demonstroi, kuinka haastavaa on kyseenalaistaa jokin omistusoikeus *suoraan*. Vahva purkuperiaate onkin luonteeltaan historiallinen ja omistusoikeuden muodostamishetkeen keskittyvä. Uskoakseni vahvalla purkuperiaatteella on mahdollista purkaa omistusoikeuksia, jotta etusijaperiaatetta olisi mahdollista soveltaa. Luvun lopussa esitän argumentin tämän puolesta ja pohdin tämän argumentin seurauksia.

6.1. Heikko purkuperiaate

Ensimmäinen kandidaatti purkuperiaatteen perustuu jo 2. luvussa esiteltyyn lockelaiseen hyväntekeväisyyskäsitteeseen. Locke vaati, että jokaisen, jolla on omaisuutta ylijäämäksi asti, on tästä ylijäämästä luovuttava, mikäli joku tarvitsee apua jäädäkseen eloon (I, §41–42). Tarvitsijan on kuitenkin oltava joidenkin tulkintojen mukaan kyvytön hankkimaan itse omalla työllään eloonjäämiseen tarvittavia resursseja (Sreenivasan 1995, 45). Tästä seuraa, ettei Locken vaatimus hyväntekeväisyydestä, joka tietyssä mielessä rajoittaa omistusoikeuksia, välttämättä itsessään riitä laajentamaan etusijaperiaatteen vaikutusalaa. Jos kahden kyvyiltään normaalin ja perusterveen yksilön A ja B intressit ovat ristiriidassa jonkun resurssin X suhteen, ei A:lla ole oikeutta X:ään, huolimatta intressiensä tarveperustaisuudesta. Vaikka B ainoastaan haluaisi X:ää, hän on jo ottanut sen oikeutetusti haltuun esimerkiksi siten, ettei hän ollut tietoinen A:n tilanteesta, eikä A ollut haltuunotto-tilanteessa läsnä. A:lla ei ole tässä tapauksessa oikeutta X:ään, vaikka hän tarvitsee sitä, sillä hän ei ole sen oikeutettu omistaja. Toisaalta, mikäli oletetaan, ettei riittävyysheitoa rikkomatta enää voi ottaa haltuun omaisuutta ja resursseja ei enää ole vapaana, voidaan mielestäni todeta, ettei tarvitsija tosiasiallisesti kykene oikeutetusti, omaisuuden työteorian tarkoittamalla tavalla hankkimaan tarvitsemiaan resursseja. Mikäli tämä oletus pitää paikkaansa, A:n vaatimus olisi perusteltu. Omistusoikeuksien oikeutus näyttäisi siis riippuvan ainakin jossain mielessä olosuhteista.

Stephen R. Munzer esittää kirjassaan *A Theory of Property* (1990), että omistusoikeuksien oikeutus voi muuttua, mikäli olosuhteissa tapahtuu jokin radikaali muutos. Oletettavasti Munzer tarkoittaa tässä muutosta omistusoikeuksien moraalisisessa oikeutuksessa. Selkeä esimerkki tällaisesta tapauksesta on resurssien äkillinen niukentuminen huonojen satokausien vuoksi. Jos maanviljelijä on saanut edellisenä

vuonna hyvän sadon, mutta seuraavana vuonna koko maassa on niukasti ruokaa saatavilla huonojen satojen vuoksi, hänen oikeutensa viime vuonna viljelemäänsä viljaan heikkenee, sillä kyseinen vilja (tai ylijäämä siitä) on välttämätöntä muiden eloonjäämiseksi ja eloonjääminen on merkittävämpää kuin omistusoikeuksien suojele. (Munzer 1990, 274–275.) Tässä ei ole kuitenkaan aivan selvää, poistuuko maanviljelijän omistusoikeus satoonsa täysin, vai onko kyseessä ainoastaan avun tarvitsijoiden käyttöoikeudesta, jolloin maanviljelijän on luovuttava oikeudestaan rajoittaa muiden käyttöoikeutta viljaan. Kuten toisessa luvussa todettiin, käyttöoikeus ja omistusoikeus ovat eri asioita. Joka tapauksessa maanviljelijän *täydellinen* oikeus omaisuuteensa olisi Munzerin esimerkissä kyseenalaistettuna, mikäli olosuhteet muuttuvat hyvin radikaalisti.

Näistä huomioista johtuen kutsun ensimmäistä purkuperiaatetta heikoksi purkuperiaatteeksi. Heikko purkuperiaate osoitetaan tietyssä mielessä *suoraan* jotakin omistusoikeutta vastaan. Se ei kohdistu esimerkiksi omistusoikeuden perusteisiin. Tästä syystä sillä ei ole kovin paljon voimaa, mikäli omistusoikeuksien voidaan olettaa olevan loukkaamattomia siinä mielessä, kuin esimerkiksi Nozick tarkoitti (ks. esim. Nozick 1974, 168–169). Lisäksi ei ole myöskään selvää, purkaako vaatimus hyväntekeväisyydestä ylijäämän omistajan omistusoikeuden kokonaisuudessaan, vai rajoittaako se vain käyttöoikeutta, kuten Munzerin esimerkin tarkastelusta kävi ilmi. Heikko purkuperiaate voidaan muodostaa seuraavasti:

[*Heikko purkuperiaate*] Jos A:lla on omaisuutta ylijäämäksi asti ja B:llä ei ole mahdollisuutta ottaa haltuun tarvitsemiaan resursseja, niin A:n on luovuttava täydellisestä omistusoikeudestaan siihen osuuteen ylijäämästä, mikä tyydyttää B:n välittömän tarpeen.

Ilmaisulla ”luovuttava täydellisestä omistusoikeudestaan” jätän tässä yhteydessä avoimeksi sen, purkautuuko omistusoikeus kokonaan, vai ainoastaan osa siitä, nimittäin oikeus kieltää muita käyttämästä tuota omaisuutta. Sillä, että B:ltä puuttuu mahdollisuus ottaa haltuun tarvitsemiaan resursseja, tarkoitan myös niitä tapauksia, joissa riittävyysrajoitusta loukkaamatta ei enää ole mahdollisuutta hankkia omaisuutta, tai kaikki kyseessä olevan tarpeen tyydyttävät resurssit on jo aiemmin otettu haltuun.

Locken esittämässä vaatimuksessa mainitulla ylijäämällä oletan tarkoitettavan sitä osuutta, joka ylittää sen (elin)tason, mitä yksilö tarvitsee eloonjäämiseksi. Ylijäämä voidaan tässä tilanteessa tulkita ainakin kahdella tavalla. Ensinnäkin voidaan ajatella, että ylijäämä on aina halun kohde, koska tarpeet ovat omistajan osalta jo ylijäämän määritelmän mukaan tyydytetty. Näin ollen ylijäämä on aina altis jonkinlaiselle omistusoikeuksien purkuperiaatteelle ja tämän jälkeen myös etusijaperiaatteelle. Tästä johtuen omistusoikeudet olisivat usein hyvin lyhytaikaisia ja niiden oikeutus vaihtelisi olosuhteista riippuen. Tämä ei mahdollistaisi kovin pitkäjänteistä taloudellista toimintaa tai esimerkiksi säästämistä. Samoin esimerkiksi viljasatojen tai edes siemenviljan säästäminen ei olisi perusteltua, kuten joiltain osin Munzerin esimerkissäkkin käy ilmi.

Toinen, omistusoikeuksien kannalta hieman joustavampi tulkinta ylijäämälle on se, että ylijäämä voi olla ainakin tiettyyn rajaan asti dispositionaalisen tarpeen kohde. Tämä koskee erityisesti ravinnon ja suojan tarvetta tyydyttäviä resursseja. Viljelymaan omistaminen ja siemenviljan varastointi voi todella olla ylijäämää siltä osin, että omistajan tarpeet ovat sekä lyhyellä että pitkällä aikavälillä tyydytettävä, mutta omistajan dispositio tarvita ravintoa tarkoittaa sitä, että hän tarvitsee ravintoa myös jatkossa, riippumatta tämänhetkisistä akuuteista tarpeista. Toisaalta riittävyysrajoitus ja pilaantuvuusrajoitus estävät monenlaiset ylilyönnit omaisuuden keräämisessä (tosin raha saattaa muodostaa tässäkin tapauksessa haasteen). Tällainen ylijäämäkäsitte

muodostaa kuitenkin jonkinlaisen rajanveto-ongelman sen suhteen, millainen omaisuus lasketaan dispositionaaliset tarpeet kohtuudella huomioon ottavaksi ylijäämäksi ja missä tilanteessa ylijäämää on niin paljon, että kyseessä on enää halujen kohteena oleva omaisuus. Jälkimmäinen ylijäämätulkinta ei lisäksi näyttäisi vastaavan Locken vaatimusta hyväntekeväisyydestä (I, §41), sillä mikäli jokaisella on oikeus ja myös velvollisuus pysyä elossa (II, §6, §11), ei ketään voi oikeutetusti jättää kuolemaan, ainakaan mikäli avun tarvitsija ei itse kykene tarpeitaan tyydyttämään. Näyttäisi siis siltä, että akuutit tarpeet ovat joka tapauksessa ensisijaisia dispositionaalsiin tarpeisiin nähden, sillä kyseessä on kiireellinen tapaus, joka vaatii reagointia juuri *kyseisellä hetkellä*. Voidaan siis muodostaa seuraava, tarvitsemisen kiireellisyyteen liittyvä periaate:

[*Kiireellisyysperiaate*] Akuuttiin tarpeeseen perustuva intressi on aina etusijalla dispositionaaliseen tarpeeseen perustuvaan intressiin nähden.

On kuitenkin huomattava, että Nozickin omistusoikeusteoriassa olosuhteiden muutoksella ei katsota olevan merkitystä omistusoikeuden oikeutuksen kannalta, sillä omistusoikeudet ovat historiallisia (Nozick 1974, 153). Mikäli tavoitteena on esittää sellainen purkuperiaate, jolla on moraalista voimaa myös voimakkaampien omistusoikeuksien teorioissa, on syytä etsiä vahvempaa lähtökohtaa purkuperiaatteelle. Uskoakseni tämän periaatteen on myös oltava luonteeltaan historiallinen. Tällainen perustelu löytyy, ehkä hieman yllättäenkin, Nozickin ja Locken omista kirjoituksista.

6.2. Vahva purkuperiaate

Seuraavaksi esittelemääni vaihtoehtoa purkuperiaatteeksi kutsun vahvaksi siitä syystä, että se kohdistuu suoraan purettavan omistusoikeuden perustaan ja haltuunoton alkutilanteeseen. Vahva purkuperiaate on luonteeltaan historiallinen. Tämä tekee siitä mielestäni myös yhteensopivan Nozickin omistusoikeusteorian kanssa (ks. Nozick 1974, 153).

Simmonsin mukaan Locken I, §42:n voidaan katsoa sisältävän ajatuksen siitä, että epäoikeudenmukaisuus ei vanhene ajan myötä (Simmons 1992, 319). Nozick taas esittää periaatteen, jota hän kutsuu vaihtamisen oikeudenmukaisuusperiaatteeksi (engl. *principle of justice in transfer*). Epäoikeudenmukaisesti hankittujen omistusoikeuksien siirtäminen eteenpäin ei tee kyseisen asian omistamisesta oikeutettua, sillä se rikkoo Nozickin vaihtamisen oikeudenmukaisuusperiaatetta. (Nozick 1974, 150–151.) Näin ollen näyttäisi siltä, että epäoikeudenmukaisuus ikään kuin ”saastuttaa” resurssin, eikä myöskään aika poista epäoikeudenmukaisuuden statusta. Epäoikeudenmukaisista jaoista seuraavat jaot ovat siis epäoikeudenmukaisia. Tämän pohjalta voidaan muodostaa vahva purkuperiaate:

[*Vahva purkuperiaate*] Jos jokin resurssi X on muutettu omaisuudeksi epäoikeudenmukaisen jaon tuloksena, niin resurssi on vapautettava.

Nozickin oikeudenmukaisuusteoriassa yksityiset omistusoikeudet suojataan tiukasti, mutta omistusoikeuksien historiallisuus ja niiden tarkastelu nimenomaan siitä näkökulmasta, ovatko alkuperäinen haltuunotto ja siitä seuranneet jaot oikeudenmukaisia (Ibid., 151, 153), tekevät esimerkiksi Kaisa Herneen mukaan yksittäisten oikeudenmukaisuuskysymysten ratkaisemisesta vaikeaa (Herne 2012, 126).

Lisäksi Herne toteaa, että ”jos mennään tarpeeksi kauas historiaan, lähes jokaisen omistuksen taustalta löytyy väärinkäytöksiä.” (Herne 2012, 127). Juuri tämä ajatus tekee vahvasta purkuperiaatteesta vahvan: sen avulla voidaan tarkastella menneitä tapahtumia ja todeta, onko jokin omistusoikeus muodostettu oikeudenmukaisesti. Tämä tekee olemassa olevien, jo muodostettujen omistusoikeuksien oikeutuksen tarkastelusta tietyssä mielessä empiiristä sekä historiallista. Tarkastelun kohteena ovat tällöin yksittäiset historialliset sekä tämänhetkiset tapahtumat.

Tässä työssä esitettyjen huomioiden perusteella on siis mahdollista muodostaa seuraava argumentti tarpeen ensisijaisuudesta:

Argumentti tarpeiden ensisijaisuudesta

- 1) [*Etusijaperiaate*] Kun kahden toimijan välillä on sellainen intressiristiriita samasta vapaasta resurssista X, että toimijan A intressi on tarveperustainen ja toimijan B intressi on haluperustainen, on A:lla etuoikeus X:ään.
- 2) [*Vahva purkuperiaate*] Jos jokin resurssi X on muutettu omaisuudeksi epäoikeudenmukaisen jaon tuloksena, niin resurssi on vapautettava.
- 3) On tapahtunut epäoikeudenmukainen jako resurssiin X
- 4) Siis; resurssi x on vapautettava (2&3)
- 5) A:lla on tarveperustainen intressi vapaaseen resurssiin X
- 6) Siis; A:lla on etuoikeus X:ään (1&4&5)

Argumentin etusijaperiaate on argumenttia varten hieman muokattu versio Frankfurtin (1984, 3) etusijaperiaatteesta, mutta sen toimintaperiaate on sama. Purkuperiaate taas perustuu Nozickin (1974, 151) huomiolle siitä, että oikeudenmukaisista jaoista seuraavat jaot ovat oikeudenmukaisia, ja kääntäen, epäoikeudenmukaisista jaoista seuraavat jaot ovat epäoikeudenmukaisia. Purkuperiaatetta olisi mahdollista tukea myös

Simmonsin (1992, 319) Locke-tulkintaan perustuvalla ajatuksella epäoikeudenmukaisuuden vanhenemattomuudesta.

Kolmas premissi on olosuhteista riippuvainen, ja argumentin pätevyys riippuukin siitä, onko alkuperäinen jako ollut epäoikeudenmukainen tai onko alkuperäinen haltuunotto tapahtunut oikeutetusti. Jako voi olla epäoikeudenmukainen useasta syystä. Jos esimerkiksi lockelaisia rajoituksia, riittävyysrajoitusta tai pilaantuvuusrajoitusta, on loukattu, alkuperäinen haltuunotto ei ole tapahtunut oikeutetusti. Epäoikeudenmukaisuus voi perustua myös etusijaperiaatteen loukkaamiseen alkuperäisen haltuunoton tilanteessa. Kolmannen premissin ollessa tosi, voidaan purkuperiaatetta soveltaa. Viides premissi on myös asiantilan toteamista. Lopulta johtopäätös A:n hyväksi seuraa siitä, että etusijaperiaatetta voidaan soveltaa resurssin ollessa vapautettu (toisin sanoen aiemman omistusoikeuden ollessa purettu) ja A:n intressi on tarveperustainen. Tällä argumentilla on radikaaleja seurauksia jo muodostetuille omistusoikeuksille. Sitä voidaankin kritisoida liiallisesta moraalista vaativuudesta. Seuraavassa alaluvussa käsittelem näitä seurauksia tarkemmin.

6.3. Onko argumentti tarpeiden ensisijaisuudesta liian vaativa?

Argumentilla tarpeiden ensisijaisuudesta seuraa, että periaatteessa mikä tahansa epäoikeudenmukaisesti muodostettu omistusoikeus on purettavissa ja altistettavissa etusijaperiaatteelle. Jos otetaan huomioon esimerkiksi Euroopan historia sekä kolonialismin ja imperialismin aikakausi, ja näinä ajanjaksoina voidaan todeta tapahtuneen huomattava määrä luonnonresurssien riistämistä ja alkuperäiskansojen oikeuksien loukkaamista, olisi merkittävä osa nykyisten eurooppalaisten omistusoikeuksista kyseenalaistettavissa. Mikäli argumentti pätee, on mahdollista vaatia

niin suurta omaisuuden uudelleenjakoa, että tätä argumenttia voidaan syyttää liiallisesta vaativuudesta.

Jos ajatus epäoikeudenmukaisuuden vanhenemattomuudesta otetaan vakavasti, ja tämä ajatus yhdistetään Nozickin ajatukseen (epä)oikeudenmukaisuuden siirtymisestä uusien jakojen yhteydessä, ja kyetään osoittamaan jonkinlainen historiallinen epäoikeudenmukaisuus alkuperäisissä jaoissa esimerkiksi haluperustaisen omistusoikeuden ohittama tarve, tämä vaatisi huomattavaa resurssien uudelleenjakoa. Tässä on siis kyse purkuperiaatteen soveltamisesta, jonka jälkeen omaisuuden haltuunottoja määräisi etusijaperiaate, sillä omistusoikeudet on perusteltava tarpeilla. Tällaista resurssien uudelleenjakoa voisi kuitenkin kuvata moraalisesti liian vaativaksi. Tuo vaativuus on kuitenkin uskoakseni asetettavissa kyseenalaiseksi jonkinlaisen Sorites-paradoksin (ks. esim. Repo 2006, 19–20) avulla:

Epäoikeudenmukaisen jaon ensimmäisenä päivänä uudelleenjaon vaatiminen ei olisi moraalisesti liian vaativa vaatimus.

Jos epäoikeudenmukaisen jaon ensimmäisenä päivänä uudelleenjaon vaatiminen ei olisi ollut moraalisesti liian vaativa vaatimus, näin ei olisi seuraavanakaan päivänä.

Jos epäoikeudenmukaisesta jaosta seuraavana päivänä uudelleenjaon vaatiminen ei olisi ollut moraalisesti liian vaativa vaatimus, näin ei olisi kolmantenakaan päivänä.

...

Jos epäoikeudenmukaisesta jaosta 9,999. päivänä uudelleenjaon vaatiminen ei olisi ollut moraalisesti liian vaativa vaatimus, näin ei olisi 10,000. päivänä.

Epäoikeudenmukaisen jaon 10,000. päivänä uudelleenjaon vaatiminen ei olisi moraalisesti liian vaativa vaatimus.

Yleensä Sorites-paradoksin tarkoituksena on osoittaa jonkin käsitteen epätarkkarajaisuus tai epäselvyys. Yllä olevan esimerkin voisi muotoilla myös esimerkiksi hiekanjyvillä ja aloittaa väitteellä, että jos yksi hiekanjyvä ei muodosta kasaa, niin kaksikaan hiekanjyvistä ei muodosta kasaa, ja niin edelleen. Näin tullaan osoittaneeksi, ettei ole lainkaan selvää, missä vaiheessa vielä yhden jyvän lisääminen muodostaa kasan ja kasan kaltaiset käsitteet ovat luonteeltaan epätarkkoja. Sama pätee moraalisen vaativuuden ideaan. On vaikea sanoa, milloin aikaa on kulunut niin kauan, että jonkin menneisyydessä tapahtuneen epäoikeudenmukaisuuden korjaamisen vaatiminen on moraalisesti liian vaativaa. Tämä antaa osaltaan tukea sille, ettei epäoikeudenmukaisuus vanhene.

Mielestäni ei ole selvää, miksi vaativuuskritiikkiä tulisi ylipäänsä ottaa vakavasti. Onko jonkin argumentin syyttäminen liiallisesta moraalisesta vaativuudesta todella perusteltua kritiikkiä, vai onko vaativuushuomioiden esittäminen ainoastaan asiointilan toteamista? On mahdollista, että esimerkiksi tässä työssä esitetyn argumentin vaativuus perustuu siihen, että väärä on jatkunut niin kauan, että sen kokoluokkaa ja alkusyytä on vaikea käsittää, eikä moraalista vastuuta ole helppo asettaa.

7. LOPUKSI

Tässä työssä olen tarkastellut tarpeita perusteena omistusoikeuksille lockelaisessa luonnollisen oikeuden teoriassa. Käsittelin aihetta siitä näkökulmasta, että tarveperustaiset intressit resursseihin ovat ensisijaisia esimerkiksi haluperustaisiin intressein. Tähän ensisijaisuuteen perustuu myös tarpeiden etusijaperiaate. Lisäksi olen pohtinut, mitä tarpeella oikeastaan tarkoitetaan ja minkälainen tarvekäsitys edustaa niin sanotusti aitoja tapauksia tarpeista. Lopuksi esittelin argumentin tarpeiden

ensisijaisuudesta, jonka perusteella olisi mahdollista purkaa jo olemassa olevia omistusoikeuksia ja tarkastella niitä uudelleen etusijaperiaatetta soveltaen.

Tarpeet näyttäisivät olevan fundamentaalisia. Ne ovat luonteeltaan dispositionaalisia, eli eivät riipu yksilön hetkittäisistä tiloista. Lisäksi ne ovat siinä mielessä täysin ohittamattomia, ettei tarpeen tyydyttämättä jättämisestä seuraavaa vakavaa haittaa ole mahdollista välttää. Rajoitin fundamentaaliset tarpeet koskemaan lähinnä helposti resursseiksi mielletäviä asioita, kuten ravintoa ja suojaa. Joillekin saattaa olla kuitenkin vaikea hyväksyä esimerkiksi rakkauden tai itsensä toteuttamisen rajoittaminen varsinaisten fundamentaalisten tarpeiden ulkopuolelle. Todennäköisesti tämä johtuu väärinkäsityksestä. Koemme voimakkaasti rakkaudentunteita ja kaipuuta toteuttaa itseämme, ja joskus elämän kuvittelemisen ilman kykyä saavuttaa näitä asioita voi tuntua vastenmieliseltä. Joku saattaa ajatella, että mikäli esimerkiksi rakkautta ei käsitetä tarpeena, sen arvo laskee. Ajatellaan, ettei elämä ilman rakkautta ole elämisen arvoista. Mutta tosiasia kuitenkin on, että me voimme *elää*, siis merkityksessä *selviytyä*, ilman näitä asioita. On aivan eri kysymys, onko se *hyvää elämää*. Toisaalta voidaan kysyä, olisiko rakkaus yhtä arvokasta, mikäli se olisi samalla tavalla arkista kuin tarve lepoon, ravintoon ja suojaan? Määrittääkö se vielä ketään yksilönä, että hän söi ja nukkui, vai onko jokaisessa elämässä uniikkia pikemminkin juuri se, mitä halujen kohteita kullekin ilmaantui ja mitkä niistä saavutettiin? Vaikka tarpeet antavatkin monille vaateille erityistä moraalista voimaa, ei esimerkiksi halujen kohteiden jakaminen ole vailla normatiivista mielenkiintoa, eikä myöskään jää oikeudenmukaisuus- tai tasa-arvokeskustelun ulkopuolelle.

Ei ole kuitenkaan *käsitteellisesti* mahdotonta, että rakkaus olisi tarpeen kohde. On helppo kuvitella sellainen laji, jonka kohdalla on todella niin, että elämä ilman rakkautta on mahdotonta. Ihmiset taas näyttäisivät olevan yleisesti ottaen sarjamonogamisteja eli

ihmiset yleensä sitoutuvat yhteen kumppaniin kerrallaan, vaikka useampia kumppaneita elämän aikana saattaakin olla. Mutta tarpeet ovatkin, joskin karkeasti, määriteltävissä lajikohtaisiksi. Itseasiassa voimme päätellä ainoastaan jonkinlaisen keskiarvon kullekin lajille siitä, mitä lajin edustaja tarvitsee, sillä myös poikkeusyksilöiden syntyminen on täysin mahdollista. Siinä mielessä tarpeet ovat myös yksilökeskeisiä, mutta poikkeukset ovat harvinaisia ja erot lajinsisäisten yksilöiden välillä pieniä. Voi siis olla totta, että rakkaus on tarpeen kohde, mutta ihmisillä se on epätodennäköistä.

Toinen peruste vastustaa fundamentaalisten tarpeiden rajaamista koskemaan lähinnä fysiologisia ja jossain määrin myös turvaa koskevia tarpeita on huoli siitä, että oikeudenmukaisuuskeskustelu keskittyy minimalistisesti selviytymismahdollisuuksiin, eikä ota huomioon ihmisten onnellisuutta tai kokonaisvaltaista hyvinvointia. Tämä huoli on kuitenkin mielestäni sikäli aiheeton, että nämä asiat voivat olla edelleen distributiivisen oikeudenmukaisuuden kysymyksiä. Ne saattavat yhä olla jaettuna epäoikeudenmukaisesti. Olennaista onkin huomata se, että vaikka fysiologisille tarpeille annetaan moraalisesti korkeampi asema, tämä ei suoranaisesti laske esimerkiksi kenenkään onnellisuuspyrkimyksen arvoa. Oikeudenmukaisuuskeskustelun ei siis tarvitse päättyä tai rajautua fundamentaalisiin tarpeisiin.

Käsittelin tarpeiden ensisijaisuutta haluihin nähden lähinnä ihmislajin yksilöiden kannalta. Jaamme maapallon resurssit kuitenkin monien muidenkin lajien kanssa, joten keskustelua tarpeista ja haluista on mahdollista laajentaa koskemaan myös muita lajeja – ja kenties tietyn rajauksin jopa lajienvälisiä suhteita. Voidaanko ajatella, että joillain muillakin lajeilla on perusteltu, tarpeeseen perustuva vaadeoikeus käytettävissä oleviin resursseihin? Joillain olettamuksilla voi olla mahdollista perustella ihmisten tarpeet ensisijaisiksi, mutta kenties kaikkien tarpeiden voidaan katsoa olevan ensisijaisia kaikkiin haluihin nähden, joten ihmisen haluihin perustuva resurssien käyttö ei voi

oikeutetusti estää muiden lajien tarpeeseen perustuvaa resurssien hyödyntämistä. Myös tällainen kanta saa todennäköisesti vaativuuteen perustuvaa vastustusta.

Nähdäkseni argumentti tarpeiden ensisijaisuudesta paljastaa kuitenkin ennen kaikkea sen, kuinka kauas globaalista oikeudenmukaisuuden tilasta sekä muusta luonnosta ihmiskunta on ajautunut. Kenties argumentin vaativuus johtuukin vain siitä, että aiheuttamamme vääryydet ovat olleet niin laajoja, että niiden korjaaminen tuntuu nyt toivottamalta. Vika ei ehkä olekaan argumentissa, vaan ihmiskunnassa.

LÄHTEET

- Assiter, Alison & Noonan, Jeff (2007), "Human Needs: A Realist Perspective", *Journal of Critical Realism* 6(2), 173–198.
- Becker, Lawrence C. (1976), "The Labor Theory of Property Acquisition", *The Journal of Philosophy* 73(18), 653–664.
- Braybrooke, David (2005), "Where does the Moral Force of the Concept of Needs Reside and When?", teoksessa Reader, Soran (2005), *The Philosophy of Need*, Cambridge: Cambridge University Press, 209–228.
- Frankfurt, Harry G. (1984), "Necessity and Desire", *Philosophy and Phenomenological Research* 45(1), 1–13.
- Forde, Steven (2009), "The Charitable John Locke", *The Review of Politics* 71(3), 428–458.
- Goodin, Robert E. (1985), "The Priority of Needs", *Philosophy and Phenomenological Research* 45(4), 615–625.
- Griffin, James (1986), *Well-Being: Its Meaning, Measurement and Moral Importance*, Oxford: Clarendon Press.
- Herne, Kaisa (2012), *Mitä oikeudenmukaisuus on?*, Helsinki: Gaudeamus.
- Hume, David (2000), *A Treatise of Human Nature* (alkuperäinen teos 1739), toimittanut Norton, David Fate & Mary J. Norton, Oxford: Oxford University Press.
- Locke, John & Shapiro, Ian (toim. ja kirjoittanut johdannon) (2003), *Two Treatises of Government: And a Letter Concerning Toleration* (alkuperäiset teokset 1689), New Haven: Yale University Press.
- Macpherson, C. B. (1962), *The Political Theory of Possessive Individualism: Hobbes to Locke*, Oxford: Oxford University Press.
- Marcuse, Herbert (1968), *One Dimensional Man*, London: Sphere Books.
- Maslow, A. H. (1943), "A Theory of Human Motivation", *Psychological Review* 50, 370–396.

- Miller, David (1976), *Social Justice*, Oxford: Clarendon Press.
- Nozick, Robert (1974), *Anarchy, State, And Utopia*, New York: Basic Books.
- Oksanen, Markku (1997), "The Lockean Provisos and the Privatisation of Nature", 1–19, alunperin teoksessa Hayward, Tim & O'Neill, John (toim.) (1997), *Justice, Property and the Environment: Social and Legal Perspectives*, Aldershot: Ashgate, 97–113. Tässä työssä käytän artikkelista hieman muokattua ja uudempaa versiota: https://www.academia.edu/847437/The_Lockean_provisos_and_the_Privatisation_of_Nature [viitattu 14.5.2017].
- Repo, Arto (2006), "Metafysiikka: arkisten olioiden metafysiikkaa", teoksessa Räikkä, Juha & Siipi, Helena (toim.) (2006), *Ajattele, filosofi*, Helsinki: Tammi.
- Rickless, Samuel C. (2014), *Locke*, Wiley-Blackwell.
- Simmons, John A. (1992), *The Lockean Theory of Rights*, Princeton: Princeton University Press
- Sreenivasan, Gopal (1995), *The Limits of Lockean Rights in Property*, New York: Oxford University Press.
- Thomson, Garrett (2005), "Fundamental Needs", teoksessa Reader, Soran (toim.) (2005), *The Philosophy of Need*, Cambridge: Cambridge University Press, 175–186.
- Tushnet, Mark (1984), "An Essay on Rights", *Texas Law Review* 62(8), 1363–1403.
- Waldron, Jeremy (2000), "The Role of Rights in Practical Reasoning: "Rights" versus "Needs"", *The Journal of Ethics* 4(1/2), 115–135.
- Von Wright, Georg Henrik (1982), "Tarpeesta", teoksessa Von Wright, Georg Henrik (1985), *Filosofisia tutkielmia*, Helsinki: Kirjayhtymä, 152–168.